

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยลำดับเนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของโรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

3. องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3.1 การบริหารวิชาการ

3.2 การบริหารงบประมาณ

3.3 การบริหารงานบุคคล

3.4 การบริหารทั่วไป

4. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

สภาพทั่วไปของโรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

เขต 17

ประวัติและความเป็นมา

โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร ตั้งอยู่เลขที่ 12 หมู่ที่ 2 ตำบล/ เทศบาล แก่งหางแมว อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี รหัสไปรษณีย์ 22160 โทรศัพท์ 0-3930-8109 โทรสาร 0-3930- 8273 e-mail: Kmpsmail@kmps.ac.th Website: <http://www.Kmps.ac.th> สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17

มีเขตพื้นที่บริการ 66 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดาหน่อง ช้องกะพัด บ้านแก่ง โป่งขนมจีน เขาส้มป่อย บ้านโป่งวัว บ้านน้ำเป็น คลองดาจิง หนองบัวทอง อ่างมะกรูด วังตาเมือง เกาะลอย

บ้านแสงทอง บ้านวังใหม่ บ้านคลองเรือ คลองกลอย บ้านเจริญสุข บ้านนาบุญ บ้านคันไทร
เนินกระบก ห้วยขยทอง บ้านวังแก่ง วังอีแอ่น พวา เนินจำปา บ่อไฟไหม้ วังอีแอ่น เขาฆ้อง บ่อโบกปูน
บ้านหินเพลิง บ่อมะเคื่อ คลองครก บ่อชะอม เขาช่องลม คลองยาง หนองตลาด ขุนช่อง บ้านหางแมว
บ้านโคกวัด เขาป้อม บ้านสุกใส บ้านหินดาด อ่างสี่เสียด คลองโป่ง วังสัมพันธ์ หนองเสม็ด คลองพริก
เขาดินวังแจ้ง บ้านคลองใหม่ บ้านตลาด บ้านโองแตก คลองยายไทย เขาวง หนองกวาง หนองเจ๊กสร้อย
บ้านลานทอง บ้านชอยสอง บ้านชอยหนึ่ง บ้านประแกด บ้านหนองแขวน วังไม้แดงนอก วังไม้แดงใน
เนินสมบุรณ์ หนองมะค่า เขมืองแร่ หนองแขวนนอก โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร เดิมมีฐานะ
เป็นโรงเรียนมัธยมประจำกิ่งอำเภอแก่งหางแมว ดำเนินการจัดตั้ง โดยแรงผลักดันของชุมชนในพื้นที่
เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกและอยู่ห่างไกลจากโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีอยู่ (โรงเรียนนายายอาม
พิทยาคม) เป็นระยะทางประมาณ 34 กิโลเมตร และอีกประการหนึ่งคือชุมชนได้รับการประกาศเป็น
กิ่งอำเภอจึงจำเป็นต้องมีโรงเรียนมัธยมรองรับ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 80 กิโลเมตร วันที่ 16
พฤษภาคม พ.ศ. 2532 เปิดทำการสอน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวนนักเรียน 47 คน โดยเป็น
สาขาของโรงเรียนนายายอามพิทยาคม ใช้สถานที่ของศาลาอเนกประสงค์ สภาตำบลแก่งหางแมว
และอาคารชั่วคราวของมหาวิทยาลัยรำไพพรรณี พื้นที่ประมาณ 2 ไร่ เป็นอาคารเรียนชั่วคราว 3 ห้องเรียน
ที่ตั้ง ณ หมู่บ้านแก่ง ตำบลแก่งหางแมว มีอาจารย์มาช่วยราชการจากโรงเรียนมัธยมวัดเขาสุกิม
จำนวน 2 ราย คือ นางสาวรัตน์ จินดาวงษ์ และนายวัฒนา พร้อมมา

วันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2532 กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้เป็นโรงเรียนระดับ
มัธยมศึกษาแห่งใหม่ใช้ชื่อว่า “โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร”

วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2533 นายประเสริฐ พวงศรี ตำแหน่ง อาจารย์ 2 ระดับ 6 โรงเรียน
โป่งน้ำร้อนวิทยาคม เข้ารับหน้าที่ผู้บริหารโรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร ตามคำสั่ง กรมสามัญศึกษา
ที่ 4207/2432 สั่ง ณ วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2532 ให้มีผลตั้งแต่วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2532 และได้รับ
ตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร ในวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2533

วันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2534 ได้ย้ายมาทำการเรียนการสอน ณ โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร
ณ ที่ตั้งอยู่ปัจจุบัน บ้านช่องกะพัด ตำบลแก่งหางแมว มีพื้นที่ 46 ไร่ ซึ่งกรมป่าไม้เป็นเจ้าของพื้นที่
ให้ยืมเป็นระยะเวลา 30 ปี มีอาคารเรียน จำนวน 1 หลัง

ปัจจุบัน โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร ตั้งอยู่เลขที่ 12 หมู่ 2 ตำบลแก่งหางแมว อำเภอ
แก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง เปิดทำการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 มีเนื้อที่ประมาณ
76 ไร่ 2 งาน 36 ตารางวา

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ประมาณ 80% อีก 20% เป็นที่ดอน พื้นดินมีสภาพเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะกับการปลูกยางพาราและปลูกผลไม้ ระยะทางจาก โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร ถึงสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 ประมาณ 74 กิโลเมตร

สภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม กรีดยางพารา ปลูกผลไม้ ทำไร่มันสำปะหลังและมีฐานะค่อนข้างยากจน ประชากรส่วนหนึ่ง ประมาณ 20% รับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ยของประชากรประมาณ 15,000 บาท/ปี

วิสัยทัศน์

ภายในปี พ.ศ. 2555 นักเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา เป็นคนดี คนเก่ง อยู่ในสังคม อย่างมีความสุข มีความเป็นไทย ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

พันธกิจ

ส่งเสริมสนับสนุนและเร่งรัดจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพ ตามมาตรฐานการศึกษา

เป้าประสงค์

1. นักเรียนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและเสมอภาค
2. นักเรียนได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานของหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551
3. โรงเรียนมีระบบประกันคุณภาพภายใน และผ่านการประเมินการรับรองจาก สมศ.

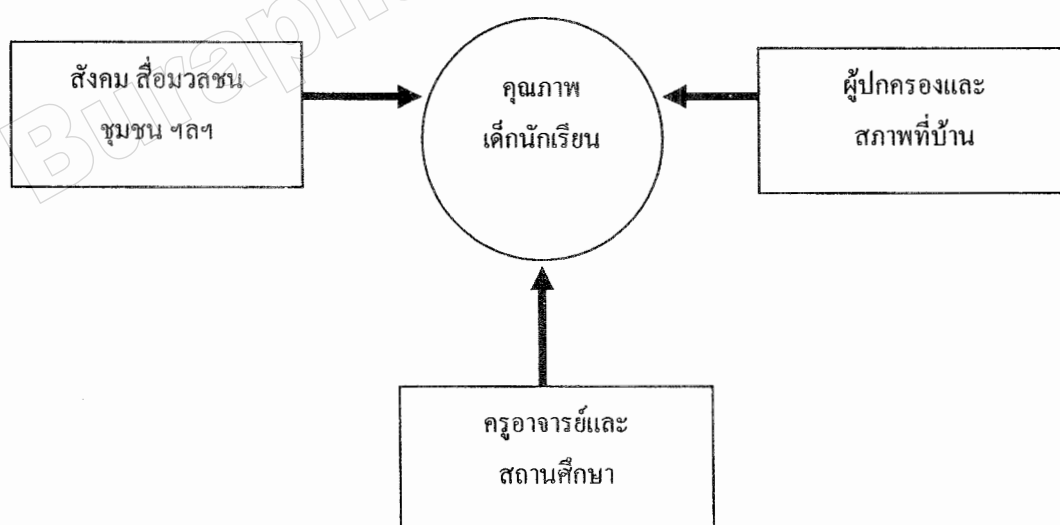
กลยุทธ์

1. ส่งเสริมการเรียนรู้ที่ปลูกฝังคุณธรรม ความสำนึกในความเป็นชาติไทยและวิถีชีวิต ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการปฏิบัติ
2. รมรงศ์การเพิ่มอัตราการเข้าเรียนเด็กทุกระดับ ทุกประเภท ลดอัตราการออกกลางคัน สร้างโอกาสในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ
3. ยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตลอดจนจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติ
4. เร่งรัดพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบ ICT และการสื่อสารในโรงเรียน ตลอดจนด้านการบริหารจัดการ
5. ส่งเสริมให้ชุมชน ผู้ปกครอง เอกชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ในสถานการณ์ที่ประเทศไทยต้องเผชิญวิกฤตหลายด้าน ทำให้เกิดแนวคิดทางสังคมในมุมมองใหม่ว่า การทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตามหากทำตามลำพังแล้วยากที่จะประสบผลสำเร็จในขณะเดียวกันกิจกรรมของมนุษย์ในองค์กรส่วนใหญ่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลซึ่งบุคคลเดียวไม่สามารถที่จะทำกิจกรรมทุกอย่างได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้มีข้อจำกัดทางด้านสังคมและทางด้านการเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมจึงเป็นความเกี่ยวข้องในด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลที่มีต่อกิจกรรมของกลุ่ม เป็นตัวกระตุ้นให้มีการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย การจัดการศึกษาปัจจุบันจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคมเป็นสำคัญ เพราะลำพังรัฐคงไม่สามารถจัดการศึกษาให้สมบูรณ์ทุกด้าน อันเนื่องจากรัฐบาลมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารทรัพยากรที่ดี มีการระดมทรัพยากร รู้จักใช้ทรัพยากรร่วมกัน รู้จักนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ มีการให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบทางการศึกษามากขึ้น การบริหารและการจัดการโรงเรียนในประเทศไทยที่ผ่านมาได้พยายามให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาค่อนข้างมาก ในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษาแต่ในบทบาทที่เป็นจริงแล้ว ส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษามากกว่าการเป็นคณะกรรมการบริหาร และเมื่อพิจารณาโดยทัศนะเชิงการบริหารแล้วอาจกล่าวได้ว่าคณะกรรมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการศึกษาของโรงเรียนน้อยมาก ต่อมาได้มีการปฏิรูประบบการบริหารการศึกษาในประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ระบุไว้ชัดเจนว่าให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านการบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปยังคณะกรรมการสถานศึกษา การบริหารสถานศึกษาโดยคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งพิจารณา แบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก จุดประสงค์ของแบบการบริหารที่ควบคุมโดยชุมชน คือ การเพิ่มความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนและผู้ปกครอง และเพื่อให้ผู้รับบริการการศึกษามีความพึงพอใจในการศึกษาที่จัดให้มากที่สุด แนวคิดสำคัญก็คือคณะกรรมการโรงเรียน จึงมีส่วนสำคัญจำนวนตัวแทนผู้ปกครองและชุมชนมากที่สุดสำหรับประเทศไทย คณะกรรมการสถานศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เลือกรูปแบบ คณะกรรมการที่มาจากชุมชนมีบทบาทหลักโดยมีสัดส่วนคณะกรรมการที่มาจากชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิ มากที่สุด เมื่อผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาถึงขนาดเป็นหุ้นส่วนกับโรงเรียนแล้ว ผู้บริหารโรงเรียนและครูจะริเริ่มบรรยากาศ “โรงเรียนเสมือนครอบครัว” (Family-like School) มากขึ้น ๆ โรงเรียนเสมือนครอบครัวจะต้อนรับทุก ๆ ครอบครัว โรงเรียนเสมือนครอบครัวจะกระตุ้นเตือนความเป็นปัจเจกบุคคลของเด็กแต่ละคน และทำให้เด็กแต่ละคนรู้สึกว่าเป็นคนพิเศษ ในทำนองเดียวกัน ความเป็นหุ้นส่วนนี้

ผู้ปกครองก็จะเริ่มบรรยากาศ “ครอบครัวเสมือนโรงเรียน” (School-like Family) ครอบครัวเสมือนโรงเรียนจะกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนตระหนักว่าตนเป็นนักเรียน ครอบครัวจะเสริมแรงความสำคัญของโรงเรียน การบ้านและกิจกรรม ซึ่งสร้างทักษะ ความรู้สึกสำเร็จให้เด็ก ชุมชนรวมถึงกลุ่มของผู้ปกครองจะทำงานร่วมกัน ริเริ่มโอกาสการเรียนรู้เสมือนโรงเรียน เหตุการณ์ โครงการ ซึ่งเสริมแรงกระตุ้นเตือนให้รางวัลนักเรียน ที่พัฒนาก้าวหน้าด้วยดี มีความคิดริเริ่ม เสียสละ ทำดี ชุมชนก็จะริเริ่มบรรยากาศ “ชุมชนเสมือนครอบครัว” (Family-like Community) จัดตั้ง บริการ เหตุการณ์เพื่อสนับสนุนเด็ก ครอบครัวก็จะมิจิตใจให้ชุมชน (Community-minded Families) นักเรียนจะช่วยเพื่อนบ้านของเขา และครอบครัวอื่น ๆ แนวคิดโรงเรียนชุมชนก็จะเกิดขึ้น เกิดโครงการบริการ เพื่อเด็ก ผู้ปกครอง และคนอื่น ๆ ตลอดเวลา ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังจากเวลาทำการปกติของโรงเรียน โรงเรียนและชุมชนก็จะพูดคุยถึง โครงการและบริการที่เป็นมิตรกับครอบครัว (Family Friendly) เมื่อแนวคิดทั้งหมดนี้รวมเข้าด้วยกัน ก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Communities) หรือชุมชนแห่งความดูแล (Care Communities) คำต่าง ๆ เหล่านี้ ประกอบกันขึ้นเป็นทฤษฎีขอบเขตทับซ้อนของอิทธิพล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชีระ รุญเจริญ (2545, หน้า 126-127) ที่ว่า ผู้ปกครอง/ ครอบครัว ครู/ สถานศึกษา และชุมชน/ สังคม เป็นองค์ประกอบ 3 ประการ ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและทำให้เด็กนักเรียนมีคุณภาพ ดังภาพประกอบ

ภาพที่ 2 องค์ประกอบ 3 ประการ ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและทำให้เด็กมีคุณภาพ (ชีระ รุญเจริญ, 2545)

เอปสไตน์ (Epstein, 1997, p. 3) และ เอปสไตน์ (Epstein, 1995, p. 702) ได้เสนอทฤษฎีขอบเขตทับซ้อนของอิทธิพลว่าประกอบด้วย 2 โครงสร้าง ดังนี้

1. โครงสร้างภายนอก (External Structure) แสดงถึง 3 บริบทที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก ขอบเขตที่ทับซ้อนนี้ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน แบ่งปันความรับผิดชอบกันเพื่อเด็ก ความหลากหลายในแนวทางปฏิบัติ ปรัชญาประวัติศาสตร์ ฯลฯ ทำให้เกิดการทับซ้อนกันมากหรือน้อย การเชื่อมโยงกันของ 3 บริบทนี้มากหรือน้อย การปฏิบัติและการทับซ้อนกันนี้เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

2. โครงสร้างภายใน (Internal Structure) แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ที่จะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลในโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน สื่อสารหรือทำงานร่วมกัน โดยเด็กเป็นศูนย์กลางและผู้กระทำ (Actor) ปฏิสัมพันธ์นี้ ความเชื่อมโยง/ การมีส่วนร่วมของบ้าน โรงเรียน และชุมชนอาจจะอยู่ในระดับสถาบัน (Institutional Level) เช่น ครอบครัว กลุ่มเด็ก นักการศึกษา และชุมชน หรือในระดับปัจเจกบุคคล (Individual Level) เช่น ครู ผู้ปกครอง เด็ก หุ่นส่วนของชุมชนหรือ กลุ่มเล็ก ๆ เช่นเดียวกับแนวคิดของ รุ่ง แก้วแดง และปรีชา คัมภีรปกรณ์ (2541, หน้า 203)

แนวคิดการมีส่วนร่วม

วรูม และเยตตัน (Vroom & Yetton, n.d. อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2537, หน้า 183-184) ได้เสนอแนวทางในการที่จะกำหนดว่า

1. เมื่อไรควรจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. ควรจะมีส่วนร่วมมากน้อยอย่างไรในการตัดสินใจ

ต้นแบบ (Model) ของวรูม และเยตตัน ได้เสนอแนะว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนี้ควรจะขึ้นกับธรรมชาติของปัญหา และสถานการณ์ ในการกำหนดรูปแบบและปริมาณของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น วรูม และเยตตัน ได้เสนอกฎไว้ 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่ส่งเสริมคุณภาพของการตัดสินใจ
2. กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมของการตัดสินใจ

ในการตัดสินใจนั้นมีอยู่ทางเลือก 5 วิธี ตั้งแต่ผู้บริหารตัดสินใจคนเดียวไปจนถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ ทางเลือกในการตัดสินใจทั้ง 5 วิธี มีดังนี้

1. ผู้บริหารใช้ข้อมูลที่มีอยู่ แล้วตัดสินใจเองตามลำพัง
2. ผู้บริหารแสวงหาข้อมูลจากผู้อื่น แล้วตัดสินใจเองตามลำพัง
3. ผู้บริหารหารือกับผู้เกี่ยวข้องเป็นรายบุคคลแสวงหาความคิดและข้อเสนอแนะแล้วตัดสินใจ

4. ผู้บริหารปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องเป็นกลุ่ม แสวงหาความคิดร่วมกันโดยการอภิปรายและตัดสินใจ

5. ผู้บริหารร่วมคิดกับกลุ่มเกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหา แล้วให้กลุ่มตัดสินใจ

วิลเลียม (William, 1976, p. 39) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, n.d. อ้างถึงใน ธีรวงศ์ กงทอง, 2543, หน้า 28) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมิน

สายพิน เชื้อชูชาติ (2541, หน้า 101) ได้กล่าวว่าคณะกรรมการการศึกษาให้การให้คำปรึกษาและนำการพัฒนาโรงเรียนในด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการพัฒนาการศึกษา หากจะให้เกิดผลที่ดีที่สุดนั้นควรเกิดจากพลังและขีดความสามารถของชุมชนที่ได้ผนึกกำลังกันขึ้นมาผสมผสานกับการสนับสนุนจากพลังของการปกครองแห่งรัฐ การที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวนั้น นอกจากจะยากที่จะประสบความสำเร็จและผลงานไม่มั่นคงถาวรแล้ว ยังนำไปสู่การขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่าย ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนจึงประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน (Local Participation) และการสนับสนุนจากภาครัฐความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชน

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนถึงประชาชนโดยทั่วไปได้ให้ความสนใจ และมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา อย่างไรก็ตามประชาชนส่วนใหญ่มีความจำเป็นในเรื่องของการกิจส่วนตัวและการประกอบอาชีพ จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษามากนัก ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการมีส่วนร่วม จึงทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางด้านน้อย ดังนั้น สถานศึกษาจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ สถานศึกษาจึงควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปกครอง องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนโดยทั่วไปให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางตรง และทางอ้อมและมีความ

ต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนรับผิดชอบในการจัดการศึกษาของโรงเรียนระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรชุมชนอื่น ๆ ได้ให้การสนับสนุน ความร่วมมือ เพื่อเป็นการสร้างความผูกพันของชุมชนต่อโรงเรียนอีกด้วย มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้มากมาย ดังนี้

การมีส่วนร่วม การเน้นให้เห็นความสำคัญของคนอื่นเป็นทรัพยากรอันมีค่าและสำคัญที่สุดในการพัฒนาด้านต่าง ๆ การมีส่วนร่วมของประชาชน จะเป็นการช่วยให้ประชาชนช่วยตนเองได้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนถือได้ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาและผลของการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์กับประชาชนมาก คำว่า “การมีส่วนร่วม” (Participation) ถึงแม้ว่าจะเป็นคำที่ใช้กันมานานแล้วแต่ความหมายของคำก็ยังไม่เป็นที่เข้าใจตรงกัน

ชาดิด (Shadid, 1982, p. 33) ได้สรุปจากการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมจากสาขาวิชาต่าง ๆ ว่า ลักษณะของการศึกษาการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ไม่พิจารณาการมีส่วนร่วมในเชิงทฤษฎี แต่เป็นการศึกษารายละเอียดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในลักษณะประยุกต์กับบริบทของการมีส่วนร่วมนั้น ๆ เช่น สหประชาชาติ (United Nations, 1981, p. 5) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ว่า หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนเข้ามามีส่วนช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งมีส่วนได้รับประโยชน์จากผลอย่างเท่าเทียมกัน ส่วน หวัง (Whang, 1981, pp. 91-92) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการในการเข้าไปดำเนินงานของบุคคลหรือของกลุ่มเพื่อได้สะท้อนถึงความสนใจของตน หรือเพื่อให้การสนับสนุนทางด้านกำลังงานหรือทรัพยากรต่อสถาบัน/ ระบบที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของพวกเขา ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2545, หน้า 25) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน โดยเริ่มจากการร่วมคิด การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินงาน/ ปฏิบัติ การร่วมมือกันพบปัญหาหรือเผชิญอุปสรรค พร้อมทั้งแก้ไขให้ถูกลง การร่วมมือกันพบความสำเร็จ และการร่วมกันชื่นชมยินดีภาคภูมิใจในความสำเร็จในงานนั้น ดุ๊กลาห์ (Dougla, 1970, pp. 89-90) ได้ชี้ให้เห็นว่าความหมายของการมีส่วนร่วมในบริบทที่ต่างกัน จะให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน แต่นักการศึกษาใช้คำนี้ในการอ้างอิงถึงการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรม หรือโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ส่วน “การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา” นั้น นักการศึกษา เช่น โกรลนิก และสโลว์เวซิค (Grolnick & Slowiaczek, 1994, p. 238) ให้ความหมายว่า เป็นการอุทิศทรัพยากรโดยผู้ปกครองให้กับเด็ก แต่ ชัมซัน และยอนเน่ (Sumption & Yvonne, n.d. อ้างถึงใน ประดิษฐ์ จันทรไทย, 2542, หน้า 10) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา คือ การที่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในโรงเรียน โดยการสนับสนุนด้านความคิดเห็นตัดสินใจ สละแรงงาน และเวลาให้โรงเรียนในการวางแผน การกำหนดนโยบาย การติดต่อสื่อสารระหว่างบ้านและโรงเรียน การแก้ปัญหา พัฒนาสนับสนุนด้านการเงินและการประเมินผลการทำงาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประการ

คือ 1) การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ 2) การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ แต่ กุลยา ดันดิผลาชีวะ (2544, หน้า 30) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับโรงเรียน หมายถึง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับครูและโรงเรียนในการสร้างสรรค์และพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตและพัฒนาได้เต็มศักยภาพ สรรพพร จันสุข (2553, หน้า 20) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนที่เป็นไปในรูปของผู้เข้าร่วมมีส่วนกระทำให้เกิดผลของกิจกรรมที่เข้าร่วมมิใช่เป็นผู้ร่วมคิดตัดสินใจหรือผู้ได้รับประโยชน์เท่านั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาไม่ใช่กระทำถึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ได้จัดทำขึ้น และหมู่บ้านหรือชุมชนมีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตนเองอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองได้ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่เป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนการพัฒนาชุมชนในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเอง นอกจากนี้ การกำหนดวัตถุประสงค์และวางแผนร่วมกันก็เป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแผนงาน โครงการดังกล่าว และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินโครงการของชุมชน ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยการมีส่วนร่วมแบบตัวแทนหรือเป็นไปได้โดยการได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง

วันชัย โกลละสุต (2549) การมีส่วนร่วม ความหมาย คือ ทรัพยากรในการบริหารที่เป็นส่วนของบุคคลในแต่ละระดับการปฏิบัติมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และควบคุมการปฏิบัติในแต่ละส่วน ๆ อย่างเต็มความสามารถ ทั้งในทิศทางเพื่อการปฏิบัติด้านเดียวหรือการนำเสนอซึ่งความคิดในการดำเนินการตามกระบวนการนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

เออร์วิน (Ervin, 1976, p. 138) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้คือ การพัฒนาแบบมีกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชนให้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980, p. 223) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การร่วมมือของประชาชนนั้น ต้องมีความรู้สึกดังนี้

1. การเข้าร่วมในการตัดสินใจ
2. การเข้าร่วมในการดำเนินการวางแผนและโครงการพัฒนา
3. การเข้าในการติดตามและประเมินโครงการ และแผนงานของการพัฒนา
4. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

อัมสไตน์ (Amstein, 1969 อ้างถึงใน อรุณ รักธรรม, 2536, หน้า 270) การมีส่วนร่วม หมายถึง ผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมจะต้องมีอำนาจและการควบคุมอย่างแท้จริงในอันที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้บังเกิดผลขึ้น

เบริกเลย์ (Berkley, 1975 อ้างถึงใน อรุณ รักธรรม, 2536, หน้า 270) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้นำอนุญาตให้ผู้ตามเป็นจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

กุสตาโว (Gustavo, 1992, p. 4) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นโดยทั่วไปเป็นที่เข้าใจกันว่า หมายถึง การเข้าไปมีหน้าที่ความรับผิดชอบในบางสิ่งบางอย่างแต่ต่อมาความหมายของการมีส่วนร่วม ชัดเจนและลึกซึ้งไปกว่าการมีส่วนรับผิดชอบ เมื่อการมีส่วนร่วมเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการ เข้าไปมีส่วนร่วมรับแต่ละบุคคลหรือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2547) การมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการและการบริหารการศึกษา คือ เป็นการเปิดโอกาสหรือจัดให้ประชาชนได้เข้าร่วมเป็นกรรมการของหน่วยงาน หรือเข้าร่วมในการดำเนินงานกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งของหน่วยงาน หรือเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อดำเนินงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการและการบริหารการศึกษาในระดับกระทรวง ทบวง กรม จังหวัด อำเภอ และสถานศึกษา

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วม ในองค์การ ดำเนินการร่วมกัน มีความเกี่ยวข้องกันจนเกิดความผูกพันต่อสมาชิกและองค์การเพื่อให้เกิดผลทั้งตนเองและหน่วยงาน/ องค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ กล่าวโดยสรุป ความหมายของ “การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาโรงเรียน” ว่าหมายถึง การที่ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ กิจกรรม หรือ โครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหรือการเรียนรู้ให้กับ ลูกหลานหรือเด็กในอุปการะของตนกับโรงเรียน

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

แมกเกรเกอร์ (McGregor, 1960, p. 235) กล่าวว่า การจะปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ประกอบด้วย บรรยากาศในการทำงานที่ดีเหมาะสม สมาชิกที่มีความเข้าใจและยอมรับซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน สมาชิกสามารถแสดงออกและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะเป็นในเรื่องงานมิใช่เรื่องส่วนตัว

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980, p. 235) เป็นนักวิชาการที่ศึกษาวิจัยและ ปฏิบัติงานโครงการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประเทศไว้เป็นอย่างมาก ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม โคเฮน และอัฟฮอฟ กล่าวถึงกรอบในการพิจารณาเรื่องของการมีส่วนร่วมว่ามีโครงสร้าง พื้นฐานจำแนกเป็นมิติ ได้แก่

มิติที่ 1 มีส่วนร่วมในเรื่องอะไรหรือที่โคเฮนและอัทซอพ เรียกกอย่างหนึ่งว่า เป็นประเภทหรือลักษณะส่วนร่วม (Kinds of Participation) แยกการมีส่วนร่วมเป็น 4 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Participation in Decision Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation)

มิติที่ 2 ใครเข้ามามีส่วนร่วม (Whose participation are we concerned with ?) กล่าวถึงมีคำที่ใช้ในความหมายกว้างคำหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมในประชาชน (Popular Participation) ซึ่งโคเฮน และอัทซอพ ได้จำแนกกลุ่มบุคคลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจำแนกออกเป็นสี่กลุ่ม ได้แก่

1. ผู้ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น (Local Residents or Local People)
2. ผู้นำท้องถิ่น (Local Leaders)
3. เจ้าหน้าที่ของรัฐ (Government Personnel)
4. คนต่างชาติ (Foreign Personnel)

กลุ่มคนที่ 4 กลุ่มที่มีการเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมนี้ ย่อมมีคุณลักษณะต่างกัน ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น โคเฮน และอัทซอพ เสนอว่าคุณลักษณะของบุคคลที่ควรพิจารณา คือ 1) เพศ 2) อายุ 3) สถานภาพครอบครัว 4) การศึกษา 5) การแบ่งกลุ่มในสังคม ได้แก่ กลุ่มชนชาติ เผ่า เชื้อชาติ ศาสนาที่นับถือ ชน วรรณะ แหล่งกำเนิด และอื่น ๆ 6) อาชีพ 7) รายได้ 8) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน 9) ระยะทางของที่พักกับที่ตั้งของโครงการความร่วมมือ 10) สถานภาพของการถือครองที่ดิน 11) สถานภาพของการได้รับการจ้างงาน เช่น ทำงานเต็มเวลา หรือไม่เต็มเวลา

มิติที่ 3 การมีส่วนร่วมอย่างนั้นเกิดอย่างไร (How is participation with in the project ?) โดยมีประเด็นที่ควรพิจารณา 4 ประเด็น คือ

1. พื้นฐานของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ
 - 1.1 แรงที่กระทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมาจากข้างบนหรือข้างล่าง
 - 1.2 แรงที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมมาจากที่ใด
2. รูปแบบของการมีส่วนร่วมพิจารณาเกี่ยวกับ
 - 2.1 รูปแบบขององค์กร
 - 2.2 การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม
3. ขอบเขตของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ
 - 3.1 ระยะเวลาที่เข้ามามีส่วนร่วม
 - 3.2 ช่วงของกิจกรรม

4. ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วม พิจารณาเกี่ยวกับ

4.1 การให้อำนาจแก่การมีส่วนร่วม

4.2 ปฏิสัมพันธ์ของคุณลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ 3 มิติของการมีส่วนร่วมนี้แล้ว โคเฮน และอัทซอพ ยังได้กล่าวถึงบริบท (Context) ของการมีส่วนร่วมว่าคงไม่มีใครสามารถวัดค่าการมีส่วนร่วมได้โดยปราศจากการพิจารณาถึงความเป็นจริงของเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ห้อมล้อม การมีส่วนร่วมนั้นอยู่ด้วยบริบทดังกล่าวนี้ โคเฮนและอัทซอพ จำแนกออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. คุณลักษณะของโครงการที่กระทบต่อการมีส่วนร่วม (Effects of Project Characteristics on Participation) ได้แก่

1.1 ผลกระทบของสิ่งนำเข้าสู่โครงการ (Entry Effects) ได้แก่

1.1.1 ความซับซ้อนของเทคโนโลยีใช้ในโครงการ เช่น โครงการที่ใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากจะเป็นข้อจำกัดในการเข้ามามีส่วนร่วมของบางคน

1.1.2 ทรัพยากรที่ต้องการของโครงการ เช่น โครงการเงินกู้ที่ให้โอกาสเฉพาะผู้มีที่ดินมาค้ำประกันการกู้เงิน

1.2 ผลกระทบของประโยชน์จากโครงการ (Benefit Effects) ได้แก่

1.2.1 ผลประโยชน์ที่สามารถสัมผัสได้หรือผลประโยชน์ที่สัมผัสได้ (Tangibility) เช่น โครงการชลประทานที่สามารถแจกจ่ายน้ำให้กับเกษตรกรได้ใช้ประโยชน์อย่างรวดเร็วจะดูเหมือนว่าเป็นสิ่งที่ประเมินได้ง่ายกว่าโครงการที่ออกแบบอย่างดีจนมั่นใจได้ว่าจะสามารถแจกจ่ายน้ำให้ได้แม้ในปีที่แห้งแล้ง (แต่ต้องรอคอยนาน)

1.2.2 ความเป็นไปได้ของผลประโยชน์ที่จะได้รับ (Probability) เช่น โครงการที่แนะนำให้ปลูกพืชชนิดใหม่แต่มีความเสี่ยงสูง (ผลประโยชน์สูง) ย่อมประเมินผลได้ยากกว่าโครงการที่แนะนำให้ปลูกพืชที่มีความเสี่ยงต่ำ (ผลประโยชน์ไม่สูงนัก)

1.2.3 ผลประโยชน์ที่ได้รับทันที (Immediacy) เช่น โครงการอาหารที่ใช้วิธีการแจกอาหารเพิ่มขึ้นย่อมประเมินได้ง่ายกว่าการแนะนำพืชชนิดใหม่ที่ให้คุณค่าทางอาหารมากกว่า (แต่ในปริมาณที่เท่าเดิม)

1.2.4 การกระจายผลประโยชน์ (Distribution) เช่น การให้บริการคลินิกเคลื่อนที่ซึ่งประชาชนซึ่งสามารถใช้บริการได้ง่ายย่อมประเมินได้ง่ายกว่าการให้บริการที่เป็นสากลแต่ยากที่จะเข้าใช้บริการได้

1.3 ผลกระทบของการออกแบบ (Design Effects) ได้แก่

1.3.1 การเชื่อมโยงโครงการ (Programmed) เช่น โครงการพัฒนาชนบทแบบเบ็ดเสร็จซึ่งมีหลายโครงการผสมผสานกันย่อมประเมินได้ยากกว่าโครงการที่มีกิจกรรมและวัตถุประสงค์เดียวกัน

1.3.2 ความยืดหยุ่นโครงการ (Programmed Flexibility) เช่น โครงการก่อสร้างถนนฟาร์มสู่ตลาด ที่ได้มีการเตรียมงานแผนไว้อย่างละเอียดค่อนข้างแน่นอนตายตัวย่อมประเมินได้ง่ายกว่าโครงการที่ยืดหยุ่นและต้องคำนึงถึงความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ ความต้องการเกี่ยวกับประเภทถนน สถานที่ที่จะสร้าง รวมถึงวิธีการดำเนินการเพื่อให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ อย่างไรก็ตาม โครงการที่มีความยืดหยุ่นมากก็ย่อมแสดงถึงการมีส่วนร่วมมากด้วยเช่นกัน

1.3.3 ความสามารถในการเข้าถึงได้เน (Administrative Accessibility) ตัวอย่างเช่น การมีส่วนร่วมในโครงการปรับปรุงการศึกษาของท้องถิ่น ซึ่งการปรับปรุงดังกล่าวมีผู้รับผิดชอบในการตัดสินใจหลายฝ่ายทั้งจากรัฐบาลกลางและท้องถิ่น การประเมินในเรื่องนี้ย่อมมากกว่าโครงการที่มีฝ่ายบริหารเข้ามาแทรกแซงน้อยกว่าหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าปริมาณการมีส่วนร่วม จะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับโครงสร้างการบริหารโครงการ

1.3.4 ความครอบคลุมในแง่บริหาร (Administrative Coverage) ตัวอย่างเช่น กรณีที่มีขะทำงาน (Staff) ไม่เพียงพอทำให้การบริหารและการติดต่อกับผู้เข้ามามีส่วนร่วมทำได้อย่างจำกัดหรือมีการติดต่ออย่างผิวเผิน การดำเนินงานเช่นอย่างนี้ย่อมเป็นข้อขัดขวางต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

2. ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมต่อกิจกรรมการมีส่วนร่วม (Task Environment) ได้แก่

2.1 ปัจจัยด้านกายภาพและชีวภาพ (Physical and Biological Factors)

2.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (Economic Factors)

2.3 ปัจจัยด้านการเมือง (Political Factors)

2.4 ปัจจัยด้านสังคม (Social factors)

2.5 ปัจจัยด้านวัฒนธรรม (Cultural Factors)

2.6 ปัจจัยด้านประวัติความเป็นมา (Historical Factors)

โดยสรุปแล้วกรอบในการพิจารณาการมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟ จาก 3 มิติ คือ พิจารณาว่า กิจกรรมการมีส่วนร่วมนั้นทำอะไรบ้าง ใครเป็นผู้ทำและทำด้วยวิธีการอย่างไร นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงบริบทของการมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งได้แก่ คุณลักษณะของโครงการกระทบต่อการมีส่วนร่วม กับสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อการมีส่วนร่วมจึงนับว่า โคเฮนและอัฟฮอฟ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้อย่างมีระบบและครอบคลุมเป็นอย่างมาก

วูดค็อก (Woodcock, 1989, pp. 76-116 อ้างถึงใน ประยุทธ์ ตรีชัย, 2544, หน้า 36)

กล่าวถึงการร่วมงานที่มีประสิทธิภาพว่า ต้องประกอบด้วย 11 องค์ประกอบ คือ

1. ความสมดุลในบทบาทสมาชิกต้องมีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมกัน
2. เป้าหมายที่ชัดเจนเห็นพ้องต้องกัน เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม
3. ความเปิดเผยและกล้าเผชิญหน้าเป็นการเปิดโอกาสให้แสดงตนเป็นอิสระ
4. การสนับสนุนไว้วางใจปกป้องที่รับผิดชอบ
5. วิธีการดำเนินการความขัดแย้งเป็นจุดอ่อนจุดแข็ง ความรู้สามารถเป็นประสบการณ์
6. วิธีดำเนินการทำให้ตัดสินใจต้องเหมาะสม
7. ภาวะผู้นำที่เหมาะสมยอมให้สับเปลี่ยนหมุนเวียนเพื่อเปิดโอกาสให้เกิดประโยชน์
8. การตรวจและการติดตามงานเป็นการศึกษาทบทวนของงาน ปฏิบัติงาน
9. การพัฒนาบุคลากรเพิ่มประสิทธิภาพของงานที่เกิดขึ้น
10. ความสำคัญระหว่างกลุ่มช่วยเหลือนักเรียนเพื่อความสำเร็จระหว่างกลุ่ม
11. การติดต่อสื่อสารที่ดีเปรียบเสมือนน้ำมันหล่อลื่น

สรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมจำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมคิด การวิเคราะห์ การวางแผนงาน การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติกิจกรรมและการร่วมรับผลประโยชน์ รวมถึงการติดตาม ผลประโยชน์ของกิจกรรมและการแก้ไขข้อบกพร่องของกิจกรรมที่ปฏิบัติด้วยกัน

ลักษณะการมีส่วนร่วม

นักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันในลักษณะต่าง ๆ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสนใจว่าจะศึกษาในด้านใด เช่น

ชาดิด (Shadid, 1982, p. 1221 อ้างถึงใน เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2541, หน้า 82) ให้ความเห็นว่า แนวคิดเรื่องขั้นตอนหรือการมีส่วนร่วมที่เป็นแนวคิดที่เป็นระบบมากที่สุด มีดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประการแรกที่จะต้องกระทำคือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงการดำเนินแผนงานและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนขององค์ประกอบในการดำเนินงานโครงการ นั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่าใครทำประโยชน์ให้กับโครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย

ผลประโยชน์ของโครงการนี้จะรวมผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์และเป็นโทษได้ทั้งต่อบุคคลและสังคม

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือความเห็น (View) ความชอบ (Performance) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

นอกจากนี้ บาร์นส์ (Barnes, 1995, p. 4) ยังได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมได้ประเด็นสำคัญ 10 ประการ คือ

1. ระยะเวลาและสถานที่ในการมีส่วนร่วมกับโครงการ ควรต้องให้ผู้มีส่วนได้เสีย เข้ามามีส่วนร่วมให้ต่อเนื่องตามวงจรชีวิตของโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนโครงการยุติ หรือหากคณะผู้บริหารเห็นว่าเหมาะสมก็ให้มีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่แต่ละคนเกี่ยวข้องด้วยจริง ๆ เท่านั้น ก็ได้
2. การมีส่วนร่วมนั้น มีมิติทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดย 1) ทางด้านปริมาณ ถ้ามีคนมามีส่วนร่วมมากก็ทำให้ความสัมพันธ์ ระหว่างกันดีขึ้นมาก ให้องค์กรทางสังคมก่อตัวขึ้น ส่วน 2) ทางด้านคุณภาพ ควรให้มีส่วนร่วม มีมิติที่จะขัดขวางความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือความเป็นนายบ่าวกัน ให้มีส่วนร่วมเสมอภาคกันจึงจะถือว่ามีความคุณภาพดี
3. จะให้การมีส่วนร่วมเป็นเป้าหมายปลายทาง (An End) หรือจะให้เป็นแนวทาง (Amean) คือ จะให้เพียงบุคคลต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องก็พอใจคิดว่าบรรลุวัตถุประสงค์บางสิ่งแล้ว หรือจะพิจารณาว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางที่ต้องทำให้ดี โดยตอบให้ได้ว่า “หลังจากการมีส่วนร่วมแล้ว จะมีอะไรดีขึ้น อะไรควรจะเกิดขึ้นอีกบ้าง” อันเป็นการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ต้องดำเนิน ไปอย่างมีคุณภาพ ซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จดียิ่งขึ้น
4. การมีส่วนร่วมนี้ ตามธรรมชาติอาจเกิดขึ้นไม่สม่ำเสมอหรือตลอดเวลาก็ได้ เช่น เวลาเกิดภัยพิบัติคนก็มาช่วย เมื่อหมดภัยแล้ว ก็แยกกันกลับไปเช่นเดิม แต่ถ้าตั้งองค์กรประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาในภัยพิบัติต่าง ๆ ในพื้นที่กว้างขวางขึ้นอาจต้องการตัวแทนประชาชนมีส่วนร่วมในเวลาที่ยาวนานขึ้น และอาจใช้วิธีการมีจดหมายข่าวแจ้งเรื่องไปยังประชาชนทั่วไปได้
5. การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมและทางการศึกษา ซึ่งหากเกิดขึ้นได้คือให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันไปด้วย จะเป็นเสมือนการให้การศึกษา แก่สังคมไปในขณะเดียวกัน แต่หลายโอกาสต้องให้เกิดความพร้อมในแต่ละเรื่อง ต้องใช้เวลารอคอยบางอย่างเช่นกัน
6. สถานการณ์มีส่วนร่วมนั้น ต้องคำนึงว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง มิใช่เกิดขึ้นจากการออกคำสั่ง แต่จะต้องสร้างขึ้นเอง จะให้ผู้สั่งว่ามาร่วมกันให้เต็มที่ แล้วคนมาร่วม คงไม่ค่อยเกิดขึ้นได้ การมีส่วนร่วมมักต้องใช้ความพยายามให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดแนวคิดประชาสังคม

มีจิตสำนึกสาธารณะ เคารพความหลากหลายทางความคิด เพราะทำให้มุมมองกว้างขึ้น และเกิดความรอบคอบขึ้น จนเป็นวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน

7. มีคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมพิจารณา เพื่อวางแผนดำเนินการให้เหมาะสมว่าจะให้บุคคลกลุ่มใด เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใด และโดยวิธีใด ฯลฯ โดยคณะผู้บริหารการมีส่วนร่วมนี้ ควรมีตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบในจำนวนมากพอควร และให้มีความหลากหลายมากพอ

8. การมีส่วนร่วมรับรู้สภาพปัญหาโดยมีส่วนร่วม จะทำให้คนในชุมชนได้รู้สภาพที่เป็นจริงมากขึ้น การมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาปัญหา ทำให้เมื่อเห็นปัญหา แล้วจะนำความมุ่งมั่นที่จะคิดหาทางแก้ไขด้วยกันและร่วมแก้ปัญหานั้น ๆ ได้ จะทำให้เป็นบทเรียนที่จะแก้ปัญหากันเองต่อไปได้

9. คนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนส่วนใหญ่ มิได้ใช้ชุมชนเป็นเพียงที่รวมคน คล้ายเอาก้อนหินมากองรวมกันเท่านั้น แต่คนในชุมชนหนึ่ง ๆ มักมีความผูกพัน เอื้ออาทรต่อกัน มีค่านิยมร่วมกัน

10. ควรทำให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นอารมณ์ขันประกอบไปบ้าง เพราะในสังคมไทย การมีอารมณ์ขัน จะช่วยให้บรรยากาศมีส่วนร่วมเกิดขึ้น ดังนั้นในการประชุมถ้าใช้อารมณ์ขันคนตลก เก๋ๆ ก็พาเข้าร่วมด้วยจะสร้างอารมณ์การมีส่วนร่วมให้เพิ่มมากขึ้นได้

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการมีส่วนร่วมนั้นพิจารณาได้หลายรูปแบบ แต่ลักษณะโดยรวมได้แก่ มีลักษณะการมีส่วนร่วม การวางแผน การตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการจัดองค์การการปฏิบัติ หรือการดำเนินงาน การบริหาร การสื่อสาร และการประเมินผล ซึ่งอาจจะเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรง หรือมีส่วนร่วมทางอ้อม ทั้งในระดับของการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนและมีส่วนร่วมทั้งหมด

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541) ได้ทำการวิเคราะห์ ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร พบว่ามีปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม 3 ประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม คือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมจะช่วยให้ชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนโรงเรียนด้านการเงิน เพราะเป็นย่านอุตสาหกรรมย่อมทำให้เกิดสถานะเศรษฐกิจดี นอกจากนี้ลักษณะนิสัยของคนไทย ช่วยส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนกล่าวคือ โดยทั่วไปคนไทยมีนิสัยชอบทำบุญทำทาน ไม่ค่อยปฏิเสธคำร้องขอของผู้อื่น โดยเฉพาะโรงเรียนที่เป็นสถาบันสอนบุตรหลานให้เป็นคนดี มีความรู้ ส่วนระบบการเมืองการปกครองท้องถิ่น จะกระตุ้นให้นักการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน ซึ่งในช่วงที่มีการเลือกตั้งผู้สมัครจะต้องไปพบประชาชน และช่วยเหลือกิจกรรมของสังคม โดยวัดกับโรงเรียนที่เป็นสถาบันหลักของชุมชน 2) ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน คือ ความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน หากโรงเรียนสร้างความศรัทธาให้กับชุมชนได้ เช่น ผลการเรียน นักเรียนสามารถ สอบชิงทุน หรือสอบเข้าสถาบันที่มีชื่อเสียง ได้รับรางวัลชนะเลิศ ครูอาจารย์เอาใจใส่ต่อเด็กโรงเรียนขณะการ

ประกวดผลงานทางวิชาการ ฯลฯ สำหรับความคาดหวังของชุมชนต่อโรงเรียน ได้แก่ ความคาดหวังว่าโรงเรียนจะสั่งสอนบุตรหลานของเขาให้เป็นคนเก่งคนดีและคาดหวังให้โรงเรียนมีคุณภาพไม่เป็นที่รองโรงเรียนอื่น และชุมชนมีความสัมพันธ์อันดีกับโรงเรียนหากผู้บริหารและครูเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนให้การต้อนรับประชาชนอย่างดี โรงเรียนเอาใจใส่บุตรหลานของประชาชน ชุมชนให้ความร่วมมือกับโรงเรียนด้วยดี 3) ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน คือ ปัจจัยเกี่ยวกับผู้บริหารและครู ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารและครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ให้เกียรติและกำลังใจ เอาใจใส่การเรียนการสอน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเกี่ยวกับผลงานและวิธีปฏิบัติของโรงเรียน เช่น โรงเรียนมีชื่อเสียงด้านวิชาการ มีความเชื่อมั่นในเรื่องการเงิน โรงเรียนมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ฯลฯ

กล่าวโดยสรุป ปัจจัย ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเมื่ออยู่หลายประการ ที่สำคัญก็คือ ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องเห็นความสำคัญและสนองนโยบายของรัฐในเรื่องนี้ ผู้บริหารจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนให้แน่นแฟ้น อย่าคิดว่าโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนที่มีเศรษฐกิจดีก็จะได้รับการสนับสนุน นอกจากนี้โรงเรียนจะต้องสร้างผลงานให้ชุมชนเกิดความศรัทธา เช่น มีผลงานทางวิชาการ เอาใจใส่เด็กนักเรียน เด็กนักเรียนมีผลการเรียนดี เป็นต้น สำหรับในด้านของประชาชนนั้น ส่วนใหญ่คนไทยมีนิสัยชอบทำบุญ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังนั้นหากโรงเรียนจะร้องขออะไรก็คงได้รับการสนับสนุน โดยปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนามีดังนี้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536, หน้า 179-181)

1. ปัจจัยด้านบุคคล หมายถึง ความพร้อมของบุคคลที่จะเข้าไปทำงานและให้ประชาชนมีส่วนร่วม เป็นการยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชน การมีความเชื่อและเคารพในตัวประชาชน การให้โอกาสแสดงความคิดเห็น รวมถึงการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

2. ปัจจัยด้านการบริหาร เป็นการนำระเบียบราชการหรือองค์กรพัฒนาชุมชน ควรมีความยืดหยุ่นในการนำมาปฏิบัติ

3. ปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน ประกอบด้วย

3.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ถ้าเป็นชุมชนที่มีลักษณะปฐมภูมิ จะมีการมีส่วนร่วมดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนมาจากหลายแหล่งหรือที่มีความสัมพันธ์กันแบบทุติยภูมิ

3.2 โครงสร้างของประชากรชุมชน

3.3 วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม

3.4 ค่านิยมของชุมชน

3.5 คุณภาพของประชากร เช่น ฐานะ รายได้ การศึกษา ถ้าดีจะมีการตื่นตัว

3.6 โครงสร้างของอำนาจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งโดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้ และประสบการณ์มากกว่า

3.7 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ถ้าชุมชนตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มจะทำให้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าชุมชนที่กระจัดกระจาย

3.8 ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชน ชุมชนที่มีทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่ดีจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชนดีกว่าชุมชนที่ต่ำกว่าชุมชนที่ขาดทรัพยากร และมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

จะเห็นว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น ลักษณะของการทำงานมีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับหลายคน ซึ่ง บุปผา ศิริวิทย์ (2544, หน้า 17) ได้เสนอแนวคิดที่นำมาใช้เป็นแนวทางวิจัยเชิงปฏิบัติการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. ข้อเท็จจริงทางสังคม (Social Facts) นั้นแตกต่างจากข้อเท็จจริงทางธรรมชาติ (Natural Facts) เพราะมีกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านและสังคมที่เกี่ยวข้องด้วยเสมอ

2. ผู้วิจัยต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่ใช่ความรู้สึกละเอินของตนเองเป็นผู้ตัดสิน เพราะคุณค่า (Value) เป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ยาก

3. ความจริงเป็นของสังคม มีองค์ประกอบหลายอย่างที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางสังคม เช่น ความรู้สึก เจตจำนง คุณค่าของประชาชน เป็นต้น ดังนั้นการเข้าถึงคุณค่านี้ต้องทำความเข้าใจองค์ประกอบก่อน

4. นักวิจัยที่ผูกพัน เกี่ยวข้องกับประชาชนจะยิ่งช่วยให้เข้าถึงกลุ่มสำคัญในสังคมได้ง่ายและมากขึ้น

5. ควรสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิจัยให้กว้างขึ้นและเปิดโอกาสให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ทั้งคนและสังคมไปด้วย แต่ผู้วิจัยต้องพิจารณาในประเด็นของระดับของการมีส่วนร่วม และขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในแต่ละกรณี

กระบวนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นแนวคิดเชิงระบบที่มีกระบวนการหรือขั้นตอนหลายประการ ซึ่งมีผู้เสนอความคิดเห็นไว้หลายคน เช่น ชาดิด (Shadid, 1982, pp. 107-122) กล่าวว่า กระบวนการของการมีส่วนร่วม มีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ การวางแผนและการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เป็นการมีส่วนร่วมในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงาน เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตก็คือ ความเห็นชอบ และความคาดหวัง ซึ่งมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

นอกจากนี้ ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541, หน้า 43) เห็นว่า ควรจำแนกขั้นตอนในการมีส่วนร่วมออกเป็น

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ

นภภรณ์ หะวานนท์ (2543, หน้า 10) ได้ศึกษาเพื่อหาคำตอบอธิบายเกี่ยวกับลักษณะและเงื่อนไขการมีส่วนร่วม รวมทั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานจากปรากฏการณ์ในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นสิ่งกำหนดกระบวนการและแบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ เงื่อนไขทางด้านบริบทของชุมชน เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน และเงื่อนไขทางด้านโรงเรียน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า มี 8 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ
2. การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน
3. การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม
4. การสร้างกิจกรรม
5. การต่อรองเพื่อการดำเนินการ
6. การร่วมกันดำเนินการ
7. การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ
8. การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

จากกระบวนการดังกล่าว ทำให้แบบแผนการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถจำแนกตามหมวดหมู่ของคุณสมบัติเป็น 3 แบบแผนย่อย คือ แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full Participatory

Pattern) แบบแผนการมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial Participatory Pattern) และแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participatory Pattern)

ในกระบวนการมีส่วนร่วมแสวงหาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนนั้น ประชาชน (ประเวศ วะสี, 2544, หน้า 8-20) ได้เสนอถึงความสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนให้เกิดปัญญาว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกัน ความเข้มแข็งทางปัญญาเกิดจากลักษณะ 5 ประการ คือ 1) สถิติปัญญาของคนทั้งหมด 2) โครงสร้างของสมอง 3) กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา 4) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) ความสามารถในการสร้างความรู้ใหม่

ความสำคัญของผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

1. พ่อแม่เป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตแต่ละชีวิต ทารกที่เกิดใหม่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องพึ่งพาพ่อแม่ผู้ปกครอง เป็นระยะเวลายาวนาน การอบรมเลี้ยงดูลูกเป็นโอกาสให้พ่อแม่กับลูกคลุกคลีกันแบบที่มิมีการให้และการรับ การคลุกคลีกันนี้ย่อมเกิดผลเป็นพิเศษในการสร้างความสัมพันธ์พ่อแม่ คือ ต้นเหตุของความสุข ความทุกข์ทั้งปวงของเด็ก สายใยความรักความผูกพันระหว่างเด็กกับพ่อแม่เป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง มั่นคง และยาวนาน เป็นพลังยิ่งใหญ่ที่ช่วยผลักดันให้การดำเนินชีวิตในด้านต่าง ๆ ประสบความสำเร็จได้ ด้านการศึกษาก็เช่นกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2545, หน้า 3; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 ค) ฉะนั้น หากได้นำเอาพลังความคิด ความเอาใจใส่ และความร่วมรับผิดชอบของผู้ปกครองมาสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้แล้ว ก็จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพในตัวเด็กนักเรียนที่ยั่งยืน

2. พ่อแม่เป็นครูคนแรก บรรทัดฐานสังคมที่เป็นมาตรฐานการปฏิบัติตนตามบทบาทและสถานภาพที่บุคคลมีในขณะใดขณะหนึ่งนั้น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่บุคคลรู้หรือเข้าใจได้เองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่บุคคลต้องได้รับคำแนะนำสั่งสอนจึงจะรู้ได้ (พิทยา สายหู, 2541, หน้า 128-147) คำแนะนำสั่งสอนหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) นี้เป็นการเรียนรู้ทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ (สุนทรวิวัฒน์, 2543; จรรยา สุวรรณทัต, 2545 หน้า 8) ครูคนแรกของเด็กก็คือ แม่และ/ หรือพ่อ (รุ่งแก้วแดง และปรีชา คัมภีรปกรณ, 2541, หน้า 166) หากขาดการอบรมของพ่อแม่ก็ยากที่จะหาการอบรมอื่นใดมาทดแทนได้

3. พ่อแม่เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด พ่อแม่ มีพลัง รวมทั้งความตั้งใจและความปรารถนาต่ออนาคตของลูกหลานของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2545, หน้า 3; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 ข) เมื่อพิจารณานิเวศวิทยาของผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการพบว่า ครอบครัวอยู่ใกล้ชิดและล้อมรอบตัวเด็กนักเรียนมากที่สุด พ่อแม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของเด็กนักเรียน

4. พ่อแม่เป็นครูที่ดีที่สุดในโลก ลักษณะเด่นในความเป็นครูของพ่อแม่ที่แตกต่างไปจากครูปกติหรือมากกว่าครูทั่วไป ก็คือ 1) พ่อแม่ให้ความรัก ความเอาใจใส่ ความห่วงใยต่อลูกอย่างมาก จนยากที่จะหาความรักของครูอาชีพมาทดแทนได้ 2) พ่อแม่เป็นครูตลอดชีวิต ที่ให้การอบรมสั่งสอนลูก ได้ตลอดเวลา トラบเท่าที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ 3) พ่อแม่เป็นครู 24 ชั่วโมง คือ ไม่ได้เป็นครูเฉพาะในเวลา ราชการเหมือนครูอาชีพ ลักษณะความเป็นครูของพ่อแม่ทั้ง 3 ประการนี้ เป็นคุณสมบัติของครูที่ดีที่สุดในโลก (รุ่ง แก้วแดง และปรีชา คัมภีรปรกรณ์, 2541, หน้า 172-173)

5. เป็นยุทธศาสตร์สังคมแห่งการเรียนรู้ พ่อแม่ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้และการเสริมสร้างการเรียนรู้ ทั้งที่บ้าน โรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาจะทำให้สังคมมีแหล่งการเรียนรู้เกิดขึ้นมากมายเพื่อทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้หรือสังคมแห่งปัญญา ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2543, หน้า 11) เช่นเดียวกับแนวคิดของ รุ่ง แก้วแดง (2541, หน้า 172-174) ที่ว่าครอบครัว คือ ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) หากสามารถทำให้ทุกครอบครัวเป็นศูนย์การเรียนรู้ได้สำเร็จ จะได้ศูนย์การเรียนรู้ในอุดมคติที่มีความรัก ความอบอุ่น ความห่วงใย และความหวังดี เป็นจุดเชื่อมโยงการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญที่สุด แล้วการที่จะทำให้สังคมไทยเป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้” ก็จะไม่ไกลเกินฝันอีกต่อไป

6. เป็นยุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิต การเรียนรู้ในยุคใหม่นั้น มิได้เกิดขึ้นที่โรงเรียนหรือห้องเรียนเท่านั้น แต่เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวางในสถานที่ต่าง ๆ แม้แต่ในบ้านก็จัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้ เพราะความรู้ต่าง ๆ สามารถเรียนรู้ได้เองในเวลารวดเร็ว เข้าใจง่าย โดยผ่านทางสื่อทันสมัยต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ สื่อมวลชน ฯลฯ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทำให้การเรียนรู้ง่ายขึ้น น่าสนใจมากขึ้น และเกิดประสิทธิภาพได้มากขึ้นด้วย (โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์, 2545, หน้า 32; พนม พงษ์ไพบูลย์, 2542 ข, หน้า 15) หากผู้ปกครองจัดบรรยากาศที่บ้านให้เกิดการเรียนรู้หรือเป็นแหล่งเรียนรู้ก็จะทำให้เวลาที่เด็กอยู่นอกโรงเรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ เป็นการสร้างลักษณะนิสัยในการเรียนรู้ให้แก่วัยเด็ก เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในที่สุด (พรชัย ภาพันธ์, 2543, หน้า 20) ทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย และยังเป็นการศึกษาที่ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิตอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 ข, หน้า 5,15)

7. เป็นยุทธศาสตร์การระดมทรัพยากรทุกส่วนของสังคมเพื่อการจัดการศึกษา ผู้ปกครองคือ แหล่งทรัพยากรของโรงเรียน หากมีการจัดการและประสานงานที่เหมาะสมก็จะนำพลังที่ซ่อนเร้นเหล่านี้ออกมาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุตรหลานและโรงเรียนอันเป็นที่รักของพ่อแม่ ผู้ปกครองทุกคน (สิรินทรรัตน์ ทองปาน, 2544, หน้า 6; โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย, 2545, หน้า 2) ถึงขนาดที่ โกรลนิก

และสโลว์วิชค (Grolnick & Slowiaczek, 1994, p. 238) ได้ให้นิยามของ “การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง คือ การอุทิศทรัพยากรโดยผู้ปกครอง” โดยธรรมชาติ ผู้ปกครองต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชุมชน ที่โรงเรียนนั้น ๆ ตั้งอยู่ (Parents are a Natural Link to the Communities) (Epstein, 1995, p. 702; Epstein, 1997, pp. 4-5; Comer & Haynes, 1991, p. 274; เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2537, หน้า 271) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองจึงเป็นยุทธศาสตร์ในการระดมทรัพยากรทุกส่วนของสังคมเข้ามาช่วย ในการจัดการศึกษา (All for Education) ได้โดยง่าย เพราะการที่ผู้ปกครองส่งบุตรหลานมาให้เรียน ที่โรงเรียนก็เท่ากับส่งแก้วตา ดวงใจ ของตนเองมาให้โรงเรียน (สุมน อมรวิวัฒน์, 2543, หน้า 43; ประเวศ วะสี, 2544, หน้า 8-9)

สรุปก็คือ ครอบครัวเป็นสถาบันที่ก่อให้เกิดจุดเริ่มต้นของแต่ละชีวิต พ่อแม่จึงเป็นครูคนแรก และครูที่ดีที่สุดในโลกของลูก เป็นครูตลอดเวลาและตลอดชีวิตของลูก เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดและล้อมรอบ ตัวเด็กที่สุด เป็นผู้ชี้โลกกว้าง เป็นผู้สร้างภูมิคุ้มกันทั้งร่างกายและจิตใจพ่อแม่ผู้ปกครองมีหน้าที่ เตรียมความพร้อมให้ลูกเข้าสู่สังคมภายนอกได้อย่างมั่นใจ จัดบรรยากาศที่บ้านให้เกิดการเรียนรู้ ทุกเวลา ทุกสถานที่ ทำให้สังคมมีแหล่งการเรียนรู้เกิดขึ้นมากมายเพื่อทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ หรือสังคมแห่งปัญญาที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา ปลูกฝังนิสัยการเรียนรู้ ตลอดชีวิตให้กับลูก และเป็นยุทธศาสตร์ในการระดมทรัพยากรทุกส่วนของสังคมเพื่อการจัดการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาของไทยตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจะสำเร็จได้ ก็เพราะการมีส่วนร่วม ของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนนี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

เฮิร์ช (Hirsch, 1990 อ้างถึงใน สุรพล พุฒคำ, 2544, หน้า 62) ได้สรุปประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านบริบท การมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่เกิดจากบุคคลในชุมชน ซึ่งมีความใกล้ชิดกับบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี ย่อมทำให้การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมมีความถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
2. ด้านการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาและยังเป็นแรงกระตุ้นให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้ความสามารถของตนทั้งในด้านความคิดและปฏิบัติอย่างเต็มที่
3. ด้านจิตใจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนในการพัฒนา ย่อมทำให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตในสังคม

ธรรมรส โชติคุณุช (2536, หน้า 224) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. เป็นกระบวนการของการให้ผู้ได้บังคับบัญชา มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจ

2. เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของบุคคล
3. ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาของการบริหาร
4. เป็นการตั้งอยู่บนฐานแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ ที่ผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้กับผู้ได้บังคับบัญชา
5. ต้องการให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์กร มิใช่แต่ห่วงใยหรือสัมผัสปัญหา

ฮอย และมิสเกล (Hoy & Miskel, 1996, p. 341) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจของคณาจารย์ จะช่วยให้เกิดการปรับปรุงผลผลิตให้เพิ่มขึ้นได้ และยังกล่าวถึงข้อสรุปที่ได้จากงานวิจัยและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของครู เป็นดังนี้

1. การเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่ทำให้ครูมีขวัญกำลังใจ และมีความกระตือรือร้นเพื่อโรงเรียนเพิ่มขึ้น
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นสัมพันธภาพทางบวกที่จะทำให้ครูแต่ละคนเกิดความพึงพอใจกับอาชีพของครู
3. ครูจะชื่นชมครูใหญ่ที่ให้ครูมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
4. ในการตัดสินใจที่ผิดพลาดอาจเป็นเพราะว่าเป็นการตัดสินใจที่ด้อยคุณภาพหรือเป็นเพราะครูใหญ่ยังไม่เป็นที่ยอมรับจากผู้ได้บังคับบัญชา
5. ครูมิได้คาดหวังที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกกรณี และในความเป็นจริงการเข้าไปเกี่ยวข้องมากนั้นก็มิบังเกิดผลดีด้วยเช่นกัน
6. บทบาทและหน้าที่ในการตัดสินใจทั้งของครูและผู้บริหารจะเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของปัญหา

สุจินต์ ดาววิระกุล (2532 อ้างใน เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแสดงถึงสิทธิพื้นฐานอันชอบธรรมที่ทุกคนต้องเคารพและให้การยอมรับยกย่องนอกจากนั้นยังแสดงออกถึงการปรับปรุงวิถีชีวิตของประชาชนเอง
2. งานพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน จำต้องให้มีสิทธิมีเสียงในการแสดงออก
3. การพัฒนาแบบใหม่ ต้องปรับกลยุทธ์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน
4. โครงการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอาจประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวก็ได้
5. การมีส่วนร่วมโดยการปฏิบัติงานเป็นกลุ่มของประชาชน ย่อมเป็นสิ่งจำเป็น
6. การมีส่วนร่วมของประชาชน ย่อมเป็นตัวชี้วัดว่าประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนามากยิ่งขึ้น

7. การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ย่อมเป็นการสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ดีกว่า

8. การมีส่วนร่วมของประชาชน ก่อให้เกิดรูปแบบเปลี่ยนแปลงที่มีระบบและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย

9. นโยบายของรัฐในปัจจุบันเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกโครงการที่ลงสู่ชนบท จากการศึกษาความสำคัญของการมีส่วนร่วมดังกล่าว สามารถสรุปความสำคัญของการมีส่วนร่วม ได้ดังนี้ การดำเนินกิจกรรมใดก็ตามต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กร ร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหาและร่วมกันตัดสินใจ เพื่อให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ และดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุด นั่นคือ ผู้เรียนเก่ง ดี มีสุข อย่างทั่วถึง และทุกคนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินกิจกรรมของสถานศึกษาอย่างแท้จริง

แนวคิดการบริหารสถานศึกษา

ความหมายของการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษาเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีนักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

วิโรจน์ สารรัตนะ (2542) กล่าวว่าโดยสรุปว่า การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กรที่อาศัยหน้าที่ทางการบริหารอย่างน้อย 4 อย่าง คือ การวางแผนการจัดองค์กร การนำ และการควบคุม ผู้บริหารต้องเป็นผู้รับผิดชอบในกระบวนการดังกล่าวใช้ทักษะทางการบริหาร แสดงบทบาทและหน้าที่ให้สอดคล้องกับระดับการศึกษา รวมทั้งจะต้องเข้าใจสถานะแวดล้อมขององค์กรทั้งภายนอกและภายใน การที่จะพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการศึกษา ให้การศึกษาเป็นกระบวนการให้คนได้พัฒนาตนเอง อย่างเต็มตามศักยภาพจะต้องมีการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการที่ดีพอ โดยเปลี่ยนแปลงแนวคิดให้สังคมทุกส่วนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการศึกษาอย่างเหมาะสม

กมล สุดประเสริฐ (2541, หน้า 175) ให้ความหมายว่าการบริหารการศึกษาเป็นการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย การวางแผนงาน โครงการ การกำกับดูแลปรับเปลี่ยนพัฒนาโครงสร้างองค์การบริหารการศึกษา กำหนดตำแหน่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ กำหนดรายละเอียดของงานในแต่ละบทบาท ตรวจสอบประเมินผลการดำเนินงานตามบทบาท และหน้าที่ต่าง ๆ ส่งเสริมสนับสนุนเอื้ออำนวยให้บุคคลได้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมให้เต็มศักยภาพ ทั้งในการบริหารบุคลากรในสถานศึกษา การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานพัสดุครุภัณฑ์ การบริหารกิจการนักเรียนและการบริหารงานด้านสภาพแวดล้อม

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การดำเนินงานของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อให้ประชาชนในสังคมทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิต สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่มีอยู่

การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาและการกระจายอำนาจการศึกษา กับการบริหารแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นหัวใจหรือเป็นหลักสำคัญสำหรับการบริหารที่กระจายอำนาจสู่สถานศึกษา การบริหารแบบร่วมมือหรือการมีส่วนร่วม (Participative Management) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมากในบรรดานักบริหารวงการต่าง ๆ รวมทั้งด้านการศึกษาด้วย โดยเชื่อว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมจะทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และผู้ปฏิบัติงานมีความพึงพอใจในงานมากขึ้น (Morthman, 1994 อ้างถึงใน ชัยัญญา อภิบาลกุล, 2545)

การบริหารแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนนั้น พบว่า มีประโยชน์ต่อการบริหารและการจัดการศึกษา ดังนี้ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2542)

1. เป็นการระดมผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์เพื่อร่วมกันจัดการศึกษา เปิดโอกาสให้ครู เจ้าหน้าที่ และชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญของโรงเรียน
 2. ขวัญและกำลังใจของครูดีขึ้น
 3. เป็นการระดมทรัพยากรด้านการเงินและด้านวิชาการเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน
 4. สร้างและสนับสนุนให้เกิดผู้นำใหม่ ๆ ในทุกระดับ
 5. เพิ่มปริมาณและคุณภาพการติดต่อสื่อสาร
 6. สร้างความยืดหยุ่นในการทำงาน ทำให้เกิดการริเริ่ม จัดทำโครงการใหม่ ๆ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น
 7. การที่ครูและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการบริหารงบประมาณจึงเกิดแนวทางที่จะต้องใช้งบประมาณ โดยประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด
 8. เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในโรงเรียนได้เสนอความคิดเห็นในการปรับปรุงการศึกษา
 9. ชุมชนมีส่วนร่วมและมีสิทธิในการบริหารและจัดการศึกษา
 10. การบริหารและการตัดสินใจทำด้วยความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้
 11. ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนและโครงการใหม่ ๆ
- หลักในการบริหารแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน หรือใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยทั่วไป ได้แก่ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2542)

1. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากกระทรวงและส่วนกลางไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด โดยมีความเชื่อว่าโรงเรียนเป็นหน่วยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการศึกษาของเด็ก

2. หลักการมีส่วนร่วม (Participation or Collaboration or Involvement) เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการบริหารตัดสินใจ และร่วมจัดการศึกษาทั้งครู ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชน ตัวแทนศิษย์เก่า และตัวแทนนักเรียน การที่บุคคลมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและจะรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น

3. หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน (Return Power to People) อดีตการจัดการศึกษาจะกำหนดหลายหลายบางแห่งก็ให้วัดหรือองค์กรในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ต่อมา มีการรวมการจัดการศึกษาไปให้กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้เกิดเอกภาพและมาตรฐานทางการศึกษา และต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ รุดหน้าไปอย่างรวดเร็วการจัดการศึกษาโดยส่วนกลางเริ่มมีข้อจำกัด เกิดความล่าช้าและไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และชุมชนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการคืนอำนาจให้ท้องถิ่นและประชาชนได้จัดการศึกษาเองอีกครั้ง

4. หลักการบริหารตนเอง (Self-manning) ในระบบการศึกษาทั่วไป มักจะกำหนดให้โรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติตามนโยบายของส่วนกลาง โรงเรียนไม่มีอำนาจอย่างแท้จริง แต่ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย และนโยบายของส่วนรวม แต่เชื่อว่าวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายนั้นทำได้หลายวิธี การที่ส่วนกลางทำหน้าที่เพียงกำหนดนโยบายและเป้าหมายแล้วปล่อยให้โรงเรียนมีระบบการบริหารด้วยตนเอง โดยให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการดำเนินงาน ซึ่งอาจดำเนินการได้หลากหลายด้วยวิธีการที่แตกต่างกันแล้วแต่ความพร้อมและสถานการณ์ของโรงเรียน ผลที่ได้น่าจะมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิมที่ทุกอย่างถูกกำหนดมาจากส่วนกลางไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม

5. หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล (Check and Balance) ส่วนกลางมีหน้าที่กำหนดนโยบายและควบคุมมาตรฐาน มีองค์กรอิสระ ทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพ และมาตรฐานเป็นไปตามกำหนดและเป็นไปตามนโยบายของชาติ

จากหลักการดังกล่าวทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าการบริหารโดยประชาชนมีส่วนร่วมจะเป็นการบริหารงานที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่ารูปแบบการจัดการศึกษาที่ผ่านมา

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วมของครูและคณะกรรมการสถานศึกษาเป็นรูปแบบของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแท้จริงซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ที่เน้นให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดการศึกษา โดยได้สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม ตามความคิดเห็นของครูและชุมชน ไว้ดังนี้

การบริหารวิชาการ

1. แนวคิด

งานวิชาการเป็นงานหลักหรือเป็นภารกิจของสถานศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มุ่งให้กระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษาให้มากที่สุด ด้วยเจตนารมณ์ที่จะให้สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนสถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็ปัจจัยสำคัญทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตลอดจนการวัดผล ประเมินผลรวมทั้งการวัดปัจจัย เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ชุมชน ท้องถิ่น ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้สถานศึกษาบริหารงานด้านวิชาการได้โดยอิสระ คล่องตัว รวดเร็วและสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน สถานศึกษา ชุมชน และท้องถิ่น

2.2 เพื่อให้การบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้มาตรฐานและมีคุณภาพ สอดคล้องกับระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการประเมินคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาตนเอง และการประเมินจากหน่วยงานภายนอก

2.3 เพื่อให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนจัดปัจจัย เกื้อหนุนการพัฒนาการเรียนรู้ที่สนองตามความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และท้องถิ่น โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

2.4 เพื่อให้สถานศึกษาได้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาและของบุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

3. ขอบข่าย/ ภารกิจ

3.1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ควรวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 สาระแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคม ชุมชน และท้องถิ่น วิเคราะห์สภาพแวดล้อม และประเมินสถานภาพสถานศึกษา เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายรวมทั้ง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดทำโครงสร้างหลักสูตรและสาระต่าง ๆ โดยพยายามบูรณาการเนื้อหาสาระทั้งในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันและระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

นำหลักสูตรไปใช้ มีการนิเทศการใช้หลักสูตร ติดตามและประเมินผล และปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตรตามความเหมาะสม

3.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และการปฏิบัติจริง การส่งเสริมให้รักการอ่าน และใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง การผสมผสานความรู้ต่าง ๆ ให้สมดุลกัน ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระกิจกรรม ทั้งนี้โดยจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเครือข่าย ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามความเหมาะสม จัดให้มีการนิเทศ การเรียนการสอนส่งเสริมให้มีการพัฒนาครูเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

3.3 การวัดผล ประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียน กำหนดระเบียบแบบปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลของสถานศึกษา ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการวัดผล และการประเมินผลแต่ละรายวิชา ให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเน้นการประเมินตามสภาพจริง จากกระบวนการปฏิบัติ และผลงาน จัดให้มีการเทียบโอนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และผลการเรียนจากสถานศึกษาอื่น สถานประกอบการ และอื่น ๆ ตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้ได้มาตรฐาน

3.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย การบริหาร การจัดการ และการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในภาพรวมของสถานศึกษา และส่งเสริมให้ครู ศึกษาวิเคราะห์ วิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ประสานความร่วมมือในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ตลอดจนการเผยแพร่ผลงานการวิจัยหรือพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและงานวิชาการกับสถานศึกษา บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ หน่วยงานและสถาบันอื่น

3.5 การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ศึกษา วิเคราะห์ความจำเป็นในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอนและการบริหารงานวิชาการและส่งเสริมให้ครูผลิต พัฒนาสื่อ และนวัตกรรมการเรียนการสอน ประสานความร่วมมือในการผลิต จัดหา พัฒนาและการใช้สื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยี รวมทั้งให้มีการประเมินผลการพัฒนาการใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

3.6 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ มีการสำรวจแหล่งการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งในสถานศึกษาชุมชน ท้องถิ่น ในเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียง จัดทำเอกสารเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้ พัฒนาแหล่งเรียนรู้รวมทั้งพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ ประสานความร่วมมือสถานศึกษาอื่น บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในการจัดตั้ง ส่งเสริม พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ร่วมกัน และส่งเสริม สนับสนุนให้ครู ใช้แหล่งการเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยครอบคลุมภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.7 การนิเทศการศึกษา จัดระบบการนิเทศงานวิชาการ และการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา ดำเนินการนิเทศงานวิชาการ ในรูปแบบหลากหลาย ประเมินผลการจัดระบบและกระบวนการนิเทศการศึกษาในสถานศึกษา ติดตาม ประสานงานกับเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศงานวิชาการ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสบการณ์การจัดระบบนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษากับสถานศึกษาอื่น

3.8 การแนะแนวการศึกษา จัดระบบการแนะแนวทางวิชาการ และวิชาชีพภายในสถานศึกษา โดยเชื่อมโยงกับระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และกระบวนการเรียนการสอน ดำเนินการแนะแนวการศึกษา โดยความร่วมมือของครูทุกคนในสถานศึกษา ติดตามและประเมินผลประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ด้านการแนะแนวศึกษากับสถานศึกษา หรือเครือข่ายการแนะแนวภายในเขตพื้นที่การศึกษา

3.9 การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จัดระบบโครงสร้างองค์กรให้รองรับการจัดระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา กำหนดเกณฑ์การประเมิน เป้าหมายความสำเร็จของสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาและตัวชี้วัดของกระทรวง เป้าหมายความสำเร็จของเขตพื้นที่การศึกษา หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา โดยการวางแผน การดำเนินการพัฒนางานตามแผน ประสานความร่วมมือกับสถานศึกษา หน่วยงานอื่น และเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาตามระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษาและประสานงานกับสำนักงานรับรองมาตรฐานการศึกษาและการประเมินคุณภาพการศึกษาในการประเมินสถานศึกษาเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

3.10 การส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน ควรมีการศึกษา สำรวจความต้องการสนับสนุนงานวิชาการแก่ชุมชน จัดให้ความรู้ เสริมสร้างความคิด และเทคนิค ทักษะทางวิชาการ เพื่อการพัฒนาทักษะวิชาชีพ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ท้องถิ่นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวิชาการของสถานศึกษาและที่จัดโดยบุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

3.11 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น
ควรมีการประสานความร่วมมือ ช่วยเหลือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาของรัฐ เอกชน และ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา ทั้งบริเวณใกล้เคียง
ภายในเขตพื้นที่การศึกษา ต่างเขตพื้นที่การศึกษา

3.12 สนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวย องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่น
ที่จัดการศึกษา ควรสำรวจและศึกษาข้อมูลการจัดการศึกษารวมทั้งความต้องการในการได้รับการ
สนับสนุนด้านวิชาการของบุคคล ครอบครัวย องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา
และจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัวย องค์กรหน่วยงาน และ
สถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการบริหารงานวิชาการคือ การกิจหลักของสถานศึกษาที่มุ่งเน้นความ
เป็นอิสระในการพัฒนา โดยการบริหารจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ พัฒนาระบบการเรียนรู้ การวัดผล
พัฒนาหลักสูตรที่ได้มาตรฐาน วิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี
พัฒนาแหล่งเรียนรู้ นิเทศ เน้นแนวการศึกษา พัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ส่งเสริม
และสนับสนุนความรู้วิชาการ สนองตอบความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น โดยยึดผู้เรียน
เป็นสำคัญ ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

การบริหารงบประมาณ

1. แนวคิด

การบริหารงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระ ในการบริหารจัดการ
มีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณ
แบบมุ่งเน้นผลงาน ให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา รวมทั้งจัดหารายได้
จากบริการใช้บริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้สถานศึกษาดำเนินงานด้านงบประมาณมีความเป็นอิสระ คล่องตัว โปร่งใส
ตรวจสอบได้

2.2 เพื่อให้ได้ผลผลิต ผลลัพธ์เป็นไปตามข้อตกลงการให้บริการ

2.3 เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่ได้ อย่างเพียงพอและมี
ประสิทธิภาพ

3. ขอบข่ายภารกิจ

3.1 การจัดทำและเสนอของบประมาณ การวิเคราะห์และพัฒนานโยบายทางการศึกษา มีการจัดทำแผนกลยุทธ์หรือแผนพัฒนาการศึกษา การวิเคราะห์ความเหมาะสมการเสนอของบประมาณ

3.2 การจัดสรรงบประมาณ การจัดสรรงบประมาณในสถานศึกษา การเบิกจ่ายและการอนุมัติงบประมาณ การโอนเงินงบประมาณ

3.3 การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน มีการตรวจสอบติดตามการใช้เงินและผลการดำเนินงาน และการประเมินผลการใช้งานและผลการดำเนินงาน

3.4 การระดมทรัพยากร และการลงทุนเพื่อการศึกษา มีการจัด การทรัพยากรการระดมทรัพยากร การจัดหารายได้และผลประโยชน์ กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา กองทุนสวัสดิการเพื่อการศึกษา

3.5 การบริหารการเงิน การเบิกเงินจากคลัง การรับเงิน การเก็บรักษาเงินการจ่ายเงิน การนำส่งเงิน และการกันเงินไว้เบิกเหลือปี

3.6 การบริหารบัญชี การจัดทำบัญชีการเงิน การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน และการจัดทำและจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

3.7 การบริหารพัสดุและสินทรัพย์ การจัดทำระบบฐานข้อมูลสินทรัพย์ ของสถานศึกษา การจัดหาพัสดุ การกำหนดแบบรูปรายการหรือคุณลักษณะเฉพาะและจัดซื้อ จัดจ้างและการควบคุมดูแลบำรุงรักษา และจำหน่ายพัสดุ

กล่าวโดยสรุปการบริหารงบประมาณ คือ การจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล รายงานผลการใช้เงินผลการดำเนินงาน การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี การบริหารพัสดุ และสินทรัพย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตลอดจนดูแลความสะอาดต่าง ๆ

การบริหารงานบุคคล

1. แนวคิด

การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา เพื่อดำเนินการด้าน การบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อีสระภายใต้กฎหมาย ระเบียบ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนา มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญและกำลังใจ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้ดำเนินงานด้านการบริหารงานบุคคลถูกต้องรวดเร็วเป็นไปตามหลัก
ธรรมาภิบาล

2.2 เพื่อส่งเสริมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและมีจิตสำนึกในการปฏิบัติ
ภารกิจที่รับผิดชอบให้เกิดผลสำเร็จตามหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์

2.3 เพื่อส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานเต็มศักยภาพ โดยยึดมั่น
ในระเบียบวินัย จรรยาบรรณ อย่างมีมาตรฐานแห่งวิชาชีพ

2.4 เพื่อให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานวิชาชีพได้รับการ
ยกย่องเชิดชูเกียรติ มีความมั่นคงและความก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพ
การศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ

3. ขอบข่าย/ ภารกิจ

3.1 การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง

ก. การวิเคราะห์และวางแผนอัตรากำลังคน วิเคราะห์ภารกิจและประเมินสภาพความ
ต้องการกำลังคนกับภารกิจของสถานศึกษา จัดทำแผนอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการ
ศึกษาของสถานศึกษา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์ที่ ก.ค.ศ.
กำหนด นำเสนอแผนอัตรากำลังเพื่อขอความเห็นชอบต่อ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา นำสู่การปฏิบัติ

ข. การกำหนดตำแหน่ง ให้สถานศึกษาจัดทำภาระงานสำหรับข้าราชการครูและ
บุคลากรทางการศึกษา นำแผนอัตรากำลังมากำหนดตำแหน่งข้าราชการครูและบุคลากรทางการ
ศึกษาของสถานศึกษาเพื่อนำเสนอ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา และหรือ ก.ค.ศ. แล้วแต่กรณี
พิจารณาอนุมัติ

ค. การขอลื่อนตำแหน่งบุคลากรทางการศึกษาและวิทยฐานะข้าราชการครู สถานศึกษา
ขอปรับปรุงการกำหนดตำแหน่ง/ ขอลื่อนวิทยฐานะ/ ขอเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขตำแหน่ง/ ขอกำหนด
ตำแหน่งเพิ่มจากข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษา ดำเนินการประเมิน และส่งคำขอปรับปรุงตำแหน่ง/ เพื่อเลื่อนวิทยฐานะ/ ขอเปลี่ยนแปลง
เงื่อนไขตำแหน่ง/ ขอกำหนดตำแหน่งเพิ่มจากข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา
ต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อนำเสนอ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษาและหรือ ก.ค.ศ. แล้วแต่
กรณีพิจารณาอนุมัติและเสนอผู้มีอำนาจแต่งตั้ง

3.2 การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง

ก. ดำเนินการสรรหาเพื่อบรรจุบุคคลเข้ารับราชการเป็นข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษากรณีได้รับมอบอำนาจจาก อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา โดยการสอบแข่งขัน การบรรจุแต่งตั้งผู้อำนวยการหรือผู้ช่วยฯ ระดับสูง

ข. การจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว กรณีการจ้างลูกจ้างประจำลูกจ้างชั่วคราว โดยใช้เงินงบประมาณให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงการคลังหรือตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด กรณีการจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวกรณีอื่นนอกเหนือจาก สถานศึกษาสามารถดำเนินการจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวของสถานศึกษาได้ โดยใช้เงินรายได้ของสถานศึกษาภายใต้หลักเกณฑ์และวิธีการที่สถานศึกษากำหนด

ค. การแต่งตั้ง ย้าย โอนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาหรือเขตพื้นที่การศึกษ่อื่น และการโอนหรือการเปลี่ยนสถานะของข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่น

ง. การบรรจุกลับเข้ารับราชการ ให้ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา กรณีออกจากราชการ (มาตรา 64) ออกจากราชการตามมติคณะรัฐมนตรี (มาตรา 65) ออกจากราชการเพื่อรับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร (มาตรา 66) และลาออกจากพนักงานส่วนท้องถิ่นหรือข้าราชการอื่นที่ไม่ใช่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (มาตรา 67)

จ. การรักษาราชการแทนและรักษาการในตำแหน่ง กรณีที่ไม่มีผู้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา หรือมีแต่ไม่อาจปฏิบัติราชการได้ ให้รองผู้อำนวยการสถานศึกษารักษาการแทน ถ้ามีรองผู้อำนวยการ สถานศึกษาหลายคนให้ผู้ว่าราชการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแต่งตั้งรองผู้อำนวยการสถานศึกษาคนใดคนหนึ่งรักษาการแทน ถ้าไม่มีให้ผู้ดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหรือมีแต่ไม่อาจปฏิบัติราชการได้ให้สถานศึกษาเสนอข้าราชการที่เหมาะสมให้ผู้ว่าราชการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแต่งตั้ง ข้าราชการในสถานศึกษา คนใดคนหนึ่งเป็นผู้รักษาการแทน (มาตรา 54 แห่งกฎหมายระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ)

3.3 การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ

ก. การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ การพัฒนาก่อนมอบหมาย การปฏิบัติหน้าที่ การพัฒนาระหว่างปฏิบัติหน้าที่ราชการ (ม.79) การพัฒนาก่อนเลื่อนตำแหน่ง (ม. 80) การพัฒนากรณีไม่ผ่านการประเมินวิทยฐานะ (ม.55)

ข. การเลื่อนขึ้นเงินเดือนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ผู้ดำเนินการสถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาความดีความชอบของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา คณะกรรมการพิจารณาความดีความชอบ พิจารณาตามกฎ ก.ค.ศ. ว่าด้วยการเลื่อนขึ้นเงินเดือน และผู้ดำเนินการสถานศึกษาพิจารณาส่งเลื่อนขึ้นเงินเดือนข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา กรณีส่งไม่เลื่อนขึ้นเงินเดือนให้แก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา ต้องชี้แจงเหตุให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาดังกล่าวทราบ กรณีเลื่อนขึ้นเงินเดือนกรณีพิเศษ แก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ถึงแก่ความตายอันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการให้รายงานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อดำเนินการ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ ก.ค.ศ. กำหนด รายงานการส่งเลื่อนและไม่เลื่อนขึ้นเงินเดือนของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อจัดเก็บข้อมูลลงในทะเบียนประวัติต่อไป

ค. การเพิ่มค่าจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราว กรณีการเพิ่มค่าจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวโดยใช้เงินงบประมาณให้ดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงการคลังหรือตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดและในกรณีการเพิ่มค่าจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวกรณีอื่นนอกเหนือจากสถานศึกษาสามารถดำเนินการจ้างลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวของสถานศึกษาได้ โดยใช้เงินรายได้ของสถานศึกษาภายใต้หลักเกณฑ์และวิธีการที่สถานศึกษากำหนด

ง. การดำเนินการเกี่ยวกับบัญชีถือจ่ายเงินเดือน ดำเนินการตามที่กระทรวงการคลังกำหนด

จ. เงินวิทยฐานะและค่าตอบแทนอื่น ดำเนินการตามที่กระทรวงการคลังกำหนด

ฉ. งานทะเบียนประวัติ การจัดทำและเก็บรักษาทะเบียนประวัติข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และลูกจ้าง และการแก้ไขวัน เดือน ปีเกิด ของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และลูกจ้าง

ช. งานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ให้มีการตรวจสอบผู้มีคุณสมบัติครบถ้วนสมควรได้รับการเสนอขอพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์ ดำเนินการในการเสนอขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญจักรพรรดิมาลาแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสังกัดตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนด

ซ. การขอมิบัติประจำตัวเจ้าหน้าที่ของรัฐ ให้ผู้ขอมิบัติกรอกรายละเอียดข้อมูลส่วนบุคคลต่าง ๆ โดยมีเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบเอกสารความถูกต้อง นำเสนอผู้มีอำนาจลงนามในบัตรประจำตัว โดยผ่านผู้บังคับบัญชาตามลำดับ โดยคุมทะเบียนประวัติไว้และส่งคืนบัตรประจำตัวถึงสถานศึกษา

ณ. งานขอหนังสือรับรอง งานขออนุญาตให้ข้าราชการไปต่างประเทศ งานขออนุญาตลาอุปสมบท งานขอพระราชทานเพลิงศพ การลาศึกษาต่อ ขยก้องเชิดชูเกียรติและให้ได้รับเงิน วิทยพัฒน์ และการจัดสวัสดิการ ดำเนินการตามกฎหมาย ระเบียบ หลักเกณฑ์และวิธีการที่เกี่ยวข้อง

3.4 วินัยและการรักษาวินัย

ก. กรณีความผิดวินัยไม่ร้ายแรง ให้ผู้อำนวยการสถานศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการสอบสวนให้ได้รับความจริงและความยุติธรรมโดยไม่ชักช้า เมื่อมีกรณีอันมีมูลที่ควรกล่าวหาว่าข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากระทำผิดวินัยไม่ร้ายแรง และส่งชุดเรื่องในกรณีที่คณะกรรมการสอบสวนแล้วพบว่าไม่ได้กระทำผิดวินัย หรือส่งลงโทษภาคทัณฑ์ตัดเงินเดือนหรือลดขั้นเงินเดือน ตามที่คณะกรรมการสอบสวนแล้วพบว่ามีความผิดวินัยไม่ร้ายแรงให้รายงานการดำเนินงานทางวินัยไม่ร้ายแรงไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ข. กรณีความผิดวินัยร้ายแรง ให้ผู้มีอำนาจสั่งบรรจุและแต่งตั้งตามมาตรา 53 แห่งกฎหมายระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนกรณีอันมีมูลว่าข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎ ก.ค.ศ. เสนอผลการพิจารณาให้ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษาพิจารณาลงโทษและรายงานการดำเนินงานทางวินัยไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ค. การอุทธรณ์

(ก) การอุทธรณ์กรณีความผิดวินัย กรณีการอุทธรณ์ความผิดวินัยไม่ร้ายแรงให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษายื่นเรื่องขออุทธรณ์ต่อ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษาภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่ง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ ก.ค.ศ. กำหนด

(ข) กรณีการอุทธรณ์ความผิดวินัยร้ายแรง ให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษายื่นเรื่องขออุทธรณ์ต่อ ก.ค.ศ. ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่ง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ ก.ค.ศ. กำหนด

ง. การร้องทุกข์ กรณีข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาถูกสั่งให้ออกจากราชการให้ร้องทุกข์ต่อ ก.ค.ศ. ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่ง กรณีข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือมีความคับข้องใจ เนื่องมาจากการกระทำของผู้บังคับบัญชาหรือการแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัย ให้ร้องทุกข์ต่อ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา หรือ ก.ค.ศ. แล้วแต่กรณี

จ. การเสริมสร้างและการป้องกันการกระทำผิดวินัย ให้ผู้อำนวยการสถานศึกษาปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ดำเนินการให้ความรู้ ฝึกอบรมการสร้างขวัญและกำลังใจการจูงใจ ฯลฯ ในอันที่จะเสริมสร้างและพัฒนาเจตคติ จิตสำนึก และพฤติกรรมของ

ผู้ได้บังคับบัญชา หมั่นสังเกตตรวจสอบดูแลเอาใจใส่ ป้องกันและขจัดเหตุเพื่อมิให้ผู้ได้บังคับบัญชา กระทำผิดวินัย ให้ร้องทุกข์ต่อ อ.ก.ค.ศ. เขตพื้นที่การศึกษา หรือ ก.ค.ศ. แล้วแต่กรณี

3.5 งานออกจากราชการ

3.5.1 การลาออกจากราชการ

3.5.2 การให้ออกจากราชการ กรณีไม่พ้นทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการหรือไม่ผ่านการเตรียมความพร้อมและพัฒนาอย่างเข้มต่ำกว่าเกณฑ์ที่ ก.ค.ศ. กำหนด

3.5.3 การออกจากราชการกรณีขาดคุณสมบัติทั่วไป

3.5.4 การให้ออกจากราชการไว้ก่อน

3.5.5 การให้ออกจากราชการเพราะเหตุรับราชการนานหรือเหตุทดแทนกรณีเจ็บป่วย โดยไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่โดยสม่ำเสมอ กรณีไปปฏิบัติงานตามความประสงค์ของทางราชการ กรณีสั่งให้ออกจากราชการเพราะขาดคุณสมบัติทั่วไป ตามมาตรา 30 แห่งกฎหมายระเบียบข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา กรณีเป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทย (ม.30 (1)) กรณีเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ตาม (ม. 30 (4)) กรณีเป็นคนไร้ความสามารถ หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคที่กำหนดในกฎ ก.ค.ศ. (ม. 30 (5)) กรณีเป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี (ม.30 (5) (7)) กรณีเป็นกรรมการบริหารพรรคการเมืองหรือเป็นเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง (ม. 30(8)) หรือกรณีเป็นบุคคลล้มละลาย (ม.30 (9)) กรณีขาดคุณสมบัติทั่วไป กรณีมีเหตุสงสัยว่าเป็นผู้ไม่ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (ม.30(3))

3.5.6 กรณีมีมลทินมัวหมอง

3.5.7 กรณีได้รับโทษจำคุกโดยคำสั่งของศาลหรือรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษา ถึงที่สุดให้จำคุกในความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความลหุโทษ

กล่าวโดยสรุป การบริหารงานบุคคล คือ การดำเนินการเกี่ยวกับงานด้านบุคลากรที่มีอยู่ ให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง การสรรหาและบรรจุ แต่งตั้ง การส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ วินัยและการรักษาวินัย การออกจากราชการ

การบริหารทั่วไป

1. แนวคิด

การบริหารทั่วไปเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กร ให้บริการบริหารงาน อื่น ๆ บรรลุตามผลตามมาตรฐาน คุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีบทบาทหลักในการประสาน ส่งเสริม สนับสนุนและการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนา สถานศึกษาให้ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ส่งเสริมในการบริหารและการจัดการศึกษา ของสถานศึกษา ตามหลักการบริหารงานที่มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลักโดยเน้นความโปร่งใส

ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของบุคคลชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้บริการ สนับสนุน ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก ให้การปฏิบัติงานของสถานศึกษาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.2 เพื่อประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และผลงานของสถานศึกษาต่อสาธารณชน ซึ่งจะก่อให้เกิด ความรู้ ความเข้าใจ เจตคติที่ดี เลื่อมใส ศรัทธาและให้การสนับสนุนการจัดการศึกษา

3. ขอบข่ายและภารกิจ

3.1 การดำเนินงานธุรการ

3.2 งานเลขานุการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.3 การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ

3.4 การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา

3.5 การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร

3.6 งานเทคโนโลยีสารสนเทศ

3.7 การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และบริหารทั่วไป

3.8 การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

3.9 การจัดทำสำมะโนผู้เรียน

3.10 การรับนักเรียน

3.11 การส่งเสริมการประสานงานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย

3.12 การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา

3.13 การส่งเสริมงานกิจการนักเรียน

3.14 การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา

3.15 การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการจัดการศึกษาของบุคคลชุมชน

องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา

3.16 งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานอื่น

3.17 การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน

3.18 งานบริการสาธารณะ

3.19 งานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น

กล่าวโดยสรุป การบริหารทั่วไป คือ การดำเนินงานเกี่ยวกับงานธุรการ งานเลขานุการ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การพัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การประสานงาน

เครือข่ายการศึกษา การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร งานเทคโนโลยีสารสนเทศ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ บุคลากรและบริหารทั่วไป การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำสำมะโนผู้เรียน การรับนักเรียน การส่งเสริมการประสานงานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การส่งเสริมงานกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันทางสังคมอื่นที่จัดการศึกษา งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานอื่น การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน งานบริหารสาธารณะ งานการให้บริการงานอื่น ๆ ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

จากแนวคิดและการกำหนดขอบข่ายของการบริหารจัดการสถานศึกษาของนักวิชาการที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษามีโอกาสในการตัดสินใจมากขึ้น เนื่องจากเป็นไปตามหลักการกระจายอำนาจทางการศึกษา ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องรู้เข้าใจและมีทักษะเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ โดยเฉพาะเรื่องของการบริหารหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้มากยิ่งขึ้นด้านการบริหารงบประมาณ เป็นไปในลักษณะของการให้ความเป็นอิสระคล่องตัวควบคู่กับการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส และความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ สถานศึกษาสามารถกำหนดความต้องการงบประมาณของตนเองได้ โดยจัดทำงบประมาณผ่านสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษามีความอิสระในการจัดการทรัพย์สิน และหารายได้เพิ่ม โดยเน้นสังคมมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้กำกับติดตามประเมิน และปรับปรุงให้มากขึ้นด้านการบริหารงานบุคลากร สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญทุกกระบวนการขั้นตอนตั้งแต่การพิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อสรรหาบริหารบุคลากรและกระบวนการพัฒนาการส่งเสริมขวัญกำลังใจ โดยใช้หลักนิติธรรมและคุณธรรมด้านการบริหารทั่วไป เป็นไปในลักษณะให้การส่งเสริมและสนับสนุนการบริหารงานวิชาการ งานบุคลากร และงานงบประมาณ ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ทักษะในการบริหารงานทั่วไป

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหาร โรงเรียนแก่งหางแมวพิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย คือ ตำแหน่ง และวุฒิการศึกษา มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน

ตำแหน่ง

ตำแหน่งเป็นสถานภาพประจำตัวของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ เนรศ สวัสดิ์ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ โรงเรียนในและนอกโครงการปฏิรูปการศึกษา ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษาที่ 12 จากการศึกษาของคณะกรรมการ โรงเรียนนอกโครงการปฏิรูปการศึกษา จำแนกตามสภาพของคณะกรรมการ โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ ประหยัด พานิชย์ดี (2542) ได้ศึกษาระดับการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ นามน จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า คณะกรรมการ ที่มาจากผู้บริหารและข้าราชการครูมีระดับการปฏิบัติงานมาก ส่วนคณะกรรมการที่มาจากผู้ปกครอง ศิษย์เก่า และผู้ทรงคุณวุฒิมีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง พัทธกิจ จอมเมือง (2541) ได้ศึกษาการ ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดตรัง พบว่า ระดับการปฏิบัติการตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ โรงเรียนประถมศึกษา ที่มีสถานภาพต่างกันโดยส่วนรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผู้บริหาร และข้าราชการครูในโรงเรียนมีค่าเฉลี่ยของการปฏิบัติงานสูงกว่าผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ วิชัย ชัยประเสริฐ (2549) ได้ศึกษาบทบาทของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ ระยอง พบว่าบทบาทที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ ระยอง ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ของผู้มีส่วนร่วมที่มี เพศ อายุ อาชีพ และตำแหน่ง ต่างกัน โดยรวมทุกด้านแตกต่างกัน สอดคล้องกับ สุเมศวร์ พรหมมินทร์ (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาที่มีตำแหน่งต่างกัน ปฏิบัติงานตาม บทบาทหน้าที่ภาพรวมแตกต่างกันกับคณะกรรมการตำแหน่งอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารปฏิบัติงานมากกว่าคณะกรรมการตำแหน่งอื่น กลุ่มอื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ตำแหน่งของ บุคคลมีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการที่แต่ละคนมีตำแหน่งแตกต่างกันย่อมส่งผล ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ จึงได้นำมาเป็นตัวแปรที่สำคัญตัวหนึ่ง ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

วุฒิการศึกษา

วุฒิการศึกษา หมายถึง วุฒิการศึกษาที่ครูผู้สอน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำเร็จการศึกษาจนถึงปัจจุบัน โดยมีทั้งระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี และสูงกว่าระดับปริญญาตรี และน่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน การกำหนดเป้าหมายในการบริหาร โรงเรียน

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของโรงเรียน และการได้รับมอบหมายงานที่มีความสำคัญ ในการดำเนินการบริหารโรงเรียน ตัวแปรวัดการศึกษาของครูและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นับว่าเป็นตัวแปรที่มีความน่าสนใจในการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของครูและคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานในการบริหารโรงเรียนเป็นอย่างมาก จากการศึกษางานวิจัย สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2528 อ้างถึงใน มนูญ เจริญศรี, 2544, หน้า 50) พบว่า การศึกษาอบรม ได้แก่ ความแตกต่างในการศึกษา อบรมของบุคคลบางคนได้รับการศึกษาดี ได้รับการศึกษาสูง แต่บางคนได้รับการศึกษาปานกลาง และบางคนได้รับการศึกษาดำ ผลจากการศึกษาอบรมทำให้คนเราแตกต่างกัน หรือมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ได้คนที่ได้รับการศึกษาดีจะเป็นคนที่มีคุณภาพ คนที่ขาดโอกาสศึกษา ความสามารถทางสติปัญญา ก็ไม่เจริญถึงขีดสุด ทางโรงเรียนทำหน้าที่ส่งเสริมความรู้ มารยาททางสังคม ฯลฯ ทางบ้านถ้ามีปัจจัย พร้อมทั้งจะสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กก็ย่อมจะดีกว่าครอบครัวที่ขาดการเอาใจใส่ความสามารถ ทางการศึกษา (Education Ability) บางคนมีสูงและอาจมีสัมฤทธิ์ผลทางนั้นได้ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทศนีย์ ทองทวีวัฒน์ (2554) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของครูในการบริหารโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอตาพระยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 2 พบว่า การมีส่วนร่วมของครูในการบริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอตาพระยา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 2 จำแนกตามวุฒิการศึกษา โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่าง ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยในประเทศกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนที่ได้ศึกษา มีดังต่อไปนี้ พงนี เทียมศักดิ์ (2543) ได้วิจัยเรื่อง “ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน” พบว่าการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน คือ การพัฒนาของรัฐที่ใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการ พัฒนาและการพยายามทำประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตกมีการใช้ระบบราชการเป็นแกนกลาง ในการขึ้นนำและกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ทำให้ระบบโรงเรียนอยู่ภายใต้ระบบราชการที่มี การสั่งการในแนวดิ่งจากส่วนกลางไปยังส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ได้เน้นวิธีคิดและวิธีการดำเนินชีวิตแบบสังคมสมัยใหม่ ซึ่งอาจทำให้เกิดการแปลกแยกจากวิถีชีวิต ขาดความยืดหยุ่นไม่เหมาะสมกับพื้นที่และไม่ตั้งอยู่บนความต้องการของชุมชนและพื้นฐานของ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยเหตุที่การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมิได้เกิดขึ้นลอยๆ หากแต่เกิดขึ้นจากโครงสร้างของระบบการศึกษาซึ่งถูกสร้างขึ้นมาจากกระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

เจริญศักดิ์ ครอบพล (2544) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีความสำคัญกับความพร้อม ด้านเจตคติ ในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะกรรมการบริหารในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนนทบุรี” พบว่า ระดับการศึกษาความสามารถในการตัดสินใจ ความสามารถในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร การประสานความร่วมมือภายในชุมชน มีความสัมพันธ์กันในทางบวกกับความพร้อมด้านเจตคติในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะกรรมการบริหารในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนนทบุรี

ศิรินทร์รัตน์ ทองปาน (2544) ได้วิจัย เรื่อง “รูปแบบและบทบาทการมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์ของผู้ปกครอง: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ปกครองที่เป็นกรรมการโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร” พบว่า 1) การพัฒนาด้านการเรียนการสอนและหลักสูตร พบว่าผู้ปกครองต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกำหนดหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นและต้องการช่วยเหลือโรงเรียนในการนำนโยบายของโรงเรียนไปแจ้งให้ผู้ปกครองทั่วไปทราบเพื่อขอความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน 2) การพัฒนาด้านประสานงานและปรับใช้ทรัพยากร พบว่าผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน โดยเป็นผู้ประสานงาน และระดมความช่วยเหลือจากแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกของโรงเรียน 3) การพัฒนาบุคลากร พบว่า ผู้ปกครองต้องการให้คำปรึกษาแนะนำแก่บุคลากรภายในโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้ง การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะต่าง ๆ แก่ผู้ปกครอง ครู และนักเรียน 4) การพัฒนาด้านสังคม และกายภาพ พบว่า ผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน โดยเป็นผู้สนับสนุน ทั้งวัสดุ สิ่งของ และกำลังทรัพย์

สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบของการเข้ามาเป็นกรรมการโรงเรียนเพื่อให้คำปรึกษาแก่โรงเรียน และรูปแบบของการอาสาสมัครช่วยงานและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น เป็นวิทยากรพิเศษ เป็นครูผู้ช่วยสอนในวิชาที่ตนถนัด

สมจิต ชันขวา (2544) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนประถมศึกษามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมตามลำดับดังนี้ ด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ และด้านการบริหารบุคคล ยกเว้นการบริหารทั่วไปไม่มีส่วนร่วมในระดับมาก สำหรับผู้บริหารและครู พบว่า เป็นปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาอยู่ในระดับมาก คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดเป็นปัจจัยอันดับสอง ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอยู่ในระดับน้อย คือ โรงเรียน ด้านบริหารและครู ด้านคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

ชัยญา อภิบาลกุล (2545) ศึกษารูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการบริหารและการจัดการศึกษาภายใต้โครงสร้างการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา กรณีศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและการจัดการศึกษา ได้แก่ 1) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา 2) ด้านคุณลักษณะของคณะกรรมการ 3) ด้านคุณลักษณะของผู้บริหาร 4) ด้านผลงานของสถานศึกษา และ 5) ด้านพฤติกรรมของครูผู้สอน

ธีระ รุญเจริญ (2545) ได้วิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย” พบว่า ปัจจุบันชุมชนและสมาคมครู ผู้ปกครองมีส่วนร่วมเพียงการบริจาคเงินเป็นหลัก อีกทั้งการใช้คณะกรรมการ โรงเรียนเพื่อตามวัฒนธรรมการปฏิบัติเดิม ความรู้ ความสามารถ และความชัดเจน ในอำนาจหน้าที่รวมทั้งศักยภาพอื่นยังไม่มากพอ ผู้ปกครองยังขาดความรู้ความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ร่วมปฏิบัติงาน และการไม่เข้าร่วมมือ ช่วยเหลือ มีเจตคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียน และได้อภิปรายผลตอนหนึ่งไว้ว่า การจัดการศึกษาตั้งแต่บัดนี้ต่อไป ถือว่า “ทุกคน” ต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ (All for Education) การบริหารและการจัดการศึกษาจะเป็นไปในวงกว้างโดยเฉพาะผู้ปกครอง นักเรียน ประชาชน องค์กร สมาคม หรือหน่วยงานอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake-Holder) จะต้องเข้าร่วมจัดการศึกษาความสลับซับซ้อนจะมีมากขึ้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ (Systematic) จึงจะไม่ทำให้การบริหารและการจัดการสับสน ขุ่นยาก ล้มเหลว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติงานร่วมกับคณะกรรมการโรงเรียนตาม พ.ร.บ. ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต่อไปนี้จะต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพยุคใหม่ จำต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการบริหารเดิมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารตามแนวปฏิรูปการศึกษา นั่นคือ เน้นการบริหารโดยองค์กรคณะบุคคลหรือการบริหารแบบมีส่วนร่วม

สุวัช พานิชวงษ์ (2546) ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี” พบว่า ปัจจัยด้านสถานภาพของผู้ปกครอง คือ วุฒิการศึกษา ความรู้เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมเจตคติต่อการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านพฤติกรรม และด้านอาชีพ ส่วนปัจจัยด้านสถานภาพของผู้ปกครองด้านอาชีพของผู้ปกครองนั้นมีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริม การเรียนรู้ของนักเรียนในด้านความรู้ และด้านพฤติกรรม ส่วนตัวแปรจำนวนบุตรและตำแหน่งทางสังคมในท้องถิ่น พบว่า ไม่มี ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน

สมจิตร อุดม (2547) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในภาคใต้ ได้ใช้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเป็นตัวบ่งชี้และตัวทำนาย

ประสิทธิภาพของโรงเรียน ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียนจะพบว่าบ่งชี้ประสิทธิผลของโรงเรียนจะมีหลายระดับ เช่น ระดับนักเรียน ระดับห้องเรียน และระดับโรงเรียน ซึ่งในแต่ละระดับจะมีตัวบ่งชี้หลากหลายและมีความสำคัญแตกต่างกัน ลิบบี้, วอลลิน, ฮอยและมิสเกล และเซจิโอแวนนี (Libby, 1994; Wallin, 2003, p. 56; Hoy & Miskel, 2005, p. 284; Segiovanni, 2004, p. 15) ตามแต่ผู้วิจัยจะได้อาศัยแนวคิดใดเป็นเกณฑ์กำหนดสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดตัวบ่งชี้ประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐในกรุงเทพมหานคร เป็น 3 ระดับ ประกอบไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบของนักเรียน เป็นตัวบ่งชี้ในระดับนักเรียน ความพึงพอใจในงานของครู อาจารย์ เป็นตัวบ่งชี้ในระดับห้องเรียนและความสามารถในการพัฒนาปรับโรงเรียนเข้ากับสภาพแวดล้อมเป็นตัวบ่งชี้ในระดับโรงเรียน

เกตุสุเดช กำแพงแก้ว (2547) ได้วิจัยเรื่องการศึกษากิจกรรมรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด มี 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) โรงเรียนควรกำหนดนโยบายและจัดระบบอาสาสมัครเพื่อช่วยงานโรงเรียนที่ชัดเจน 2) ผู้ปกครองควรมีเวลารับฟังและช่วยแก้ไขปัญหาลูกให้เด็กทุกครั้ง当孩子ต้องการ และกิจกรรมที่มีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด มี 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) โรงเรียนควรจัดให้มีการพบปะระหว่างครูประจำชั้นกับผู้ปกครอง 2) ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นทุกครั้งโรงเรียนเปิดโอกาส ส่วนกิจกรรมที่มีพิสัยสูงสุด มี 2 กิจกรรม ได้แก่ 1) ผู้ปกครองควรดูแลเด็กให้ทำการบ้านอย่างสม่ำเสมอ 2) ผู้ปกครองควรให้ข้อมูลหรือเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลหรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชนให้โรงเรียน และกิจกรรมที่มีพิสัยต่ำที่สุด ได้แก่ โรงเรียนควรปฐมนิเทศและฝึกอบรมผู้ปกครองที่เป็นอาสาสมัคร ให้เหมาะกับงานนั้น ๆ ในขณะที่กิจกรรมมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสูงที่สุด ได้แก่ ผู้ปกครองควรให้ข้อมูลหรือเชื่อมโยงแหล่งข้อมูลหรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในโรงเรียน และกิจกรรมที่มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำที่สุด ได้แก่ ผู้ปกครองควรพบครูประจำชั้นอย่างสม่ำเสมอ

สรุปจากการศึกษางานวิจัยในประเทศดังกล่าว สรุปได้ว่า ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นพลังสำคัญในการจัดการศึกษา อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาให้เป็นไปตามแผนพัฒนาการศึกษาตามเป้าหมาย และเป็นการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

งานวิจัยต่างประเทศ

งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษามีดังต่อไปนี้ ฟอสเตอร์ (Foster, 1978) ได้ศึกษาประเภทของผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง: ผลต่ออัตราการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน ผลการวิจัยระบุว่าผู้ปกครองที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับโรงเรียนแยกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้ปกครองที่เข้ามาในโรงเรียนและอาสาทำงานต่าง ๆ ในโรงเรียนหรือเข้ามา

มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมสภาที่ปรึกษาของโรงเรียน ซึ่งผู้ปกครองประเภทนี้จะมีผลต่อนักเรียนในทางอ้อมและผู้ปกครองประเภทที่สอง เป็นประเภทที่ส่งผลต่อนักเรียนโดยตรง ได้แก่ ผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน โดยการช่วยนักเรียนทำการบ้านหรือช่วยทำโครงการให้กับนักเรียน

แมรี (Marie, 1998) ได้ศึกษาค้นคว้าธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนและชุมชนของชาวนามิเบีย มีจุดประสงค์สนับสนุนงานประชาสัมพันธ์การศึกษาชุมชน คือ การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนรอบข้าง ซึ่งได้ช่วยเพิ่มคุณภาพและความสัมพันธ์ทางการศึกษา ซึ่งก่อนชาวยุโรปเข้ามาติดต่อนามิเบีย (Namibia) ชุมชนได้เป็นตัวแทนทางการศึกษาโดยตรง และขั้นต้น คือฝึกให้คนหนุ่มสาวมีความรับผิดชอบช่วยเหลือกันในชุมชนในช่วงปี ค.ศ. 1800 การศึกษาในยุโรปได้เริ่มมีบทบาทการศึกษาในชุมชน ปัจจุบันกระทรวงศึกษาและวัฒนธรรมของนามิเบีย (MBEC) ได้ร่วมมือกันกับผู้ลงทุนทางการศึกษาและการค้นคว้านี้ชี้ให้เห็นว่า การร่วมมือระหว่างผู้ลงทุนทางการศึกษาจะทำให้จุดประสงค์ทางการศึกษาของชาติประสบผลสำเร็จได้

บรูซ (Bruce, 1999, p. 6028-A) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของครูใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน พบว่า ความคาดหวังของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่จะมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนสำหรับความคาดหวังของครูใหญ่โรงเรียนประถมนั้น ผลการวิจัย พบว่า ครูใหญ่คาดหวังที่จะให้ผู้ปกครองของนักเรียน ได้มีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับการเรียนรู้การอบรมสอนเด็กให้มากยิ่งขึ้นให้การทำงานมีความคาบเกี่ยวกับโรงเรียนชุมชน และต้องการให้มีชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของเด็กด้วย ครูและผู้ปกครองมีความต้องการที่จะให้ครูใหญ่มีที่พักหรืออยู่อาศัยภายในบริเวณ โรงเรียน ครูใหญ่ มีความเห็นว่าการสื่อความหมายระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีอุปสรรคอยู่อย่างหนึ่งคือ การที่ทำให้ความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเนื่องมาจากการถ่ายทอดข่าวหรือการส่งข่าวเกิดความผิดพลาด

โกลด์ (Gold, 2000, p. 295) ได้ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยเน้นการให้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ปกครอง และนักการศึกษา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาในรัฐฟิลาเดลเฟีย ผลการศึกษาพบว่า การจัดการของชุมชนเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครอง ครอบครัวกับโรงเรียน เพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้าง การอ่านออกเขียนได้ และการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับชุมชน ทำให้ผู้ปกครองได้รับความรู้เกี่ยวกับชุมชน ดังนั้นการสร้างหุ้นส่วนและความร่วมมือระหว่างผู้ปกครองกับนักการศึกษา ทำให้เกิดทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมให้แก่โรงเรียน

จากการศึกษางานวิจัย เอกสาร ดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษา เพราะสถานศึกษาและชุมชนเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดกัน ดังนั้น การจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University